

UNIVERZA V LJUBLJANI

EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**PRIMERJALNA ANALIZA KRŠČANSKEGA IN
ISLAMSKEGA EKONOMSKEGA SISTEMA**

Ljubljana, junij 2009

JERNEJ FILIPIČ

IZJAVA

Študent **JERNEJ FILIPIČ** izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom **prof. dr. BOGOMIRJA KOVAČA**, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 5. 6. 2009

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 EKONOMSKI SISTEM.....	2
1.1 Značilnosti ekonomskih sistemov	3
1.2 Institucije.....	4
1.3 Organizacije	5
1.4 Trg.....	7
1.5 Kulture, navade in tradicije	7
1.6 Morala	8
1.7 Religija	8
2 KRŠČANSKI EKONOMSKI SISTEM	9
2.1 Krščanstvo	9
2.2 Začetki krščanske ekonomije	10
2.3 Krščanski pogled na ekonomijo v srednjem veku.....	11
2.4 Protestantizem spodbuda kapitalizmu.....	12
2.5 Sodoben krščanski pogled na ekonomijo.....	13
2.6 Cerkveni dokumenti in ekonomski sistem	15
2.6.1 Okrožnice papežev o ekonomskih vprašanjih.....	16
2.7 Razlaga ekonomskih vprašanj na podlagi Biblije	18
2.7.1 Pogled na blaginjo.....	19
3 ISLAMSKI EKONOMSKI SISTEM.....	21
3.1 Islam.....	21
3.2 Začetki islamske ekonomije	22
3.3 Moderna islamska ekonomija	23
3.3.1 Riba in islamsko bančništvo.....	24
3.3.2 Zakat.....	26
3.3.3 Zavarovalništvo.....	27
3.4 Razumevanje ekonomije na podlagi Korana.....	27
3.4.1 Materialno bogastvo	27
3.4.2 O prepovedi ribe.....	29
3.4.3 O trgovanju.....	29
4 PRIMERJAVA KRŠČANSKEGA IN ISLAMSKEGA EKONOMSKEGA SISTEMA	30
4.1 Države z največjim deležem kristjanov in muslimanov	30
4.2 Bruto domači proizvod na prebivalca	31
4.3 Indeks ekonomske svobode.....	33
4.4 Indeks zaznavnosti korupcije	35
5 SWOT ANALIZA OBRAVNAVANIH EKONOMSKIH SISTEMOV	36
5.1 Analiza krščanskega ekonomskega sistema.....	37
5.2 Analiza islamskega ekonomskega sistema.....	38
6 TRAJNOSTNI RAZVOJ IN RELIGIJA.....	39
6.1 Krščanski pogled na trajnostni razvoj	40
6.2 Muslimanski pogled na trajnostni razvoj	41

7 ODNOS MED EKONOMIJO IN RELIGIJO	42
7.1 Ekonomija in religija.....	42
7.2 Ekonomija kot religija.....	42
SKLEP.....	43
LITERATURA IN VIRI	46
PRILOGE	1

UVOD

Pogosto se sprašujemo, na podlagi česa so se izoblikovale norme, ki postavljajo okvir ekonomskim aktivnostim, in kaj je temelj razvoja moralnih standardov, ki vodijo ljudi pri ekonomskih aktivnostih. Odgovori na ta vprašanja se najverjetneje skrivajo v kulturi in tradiciji, ki sta močno prežeti s prevladujočim verovanjem oziroma religijo določene družbe.

Sodobne družbe so sestavljene iz verujočih, ki pripadajo najrazličnejšim religijam, in neverujočih. Dobro bi bilo vedeti, kakšen vpliv na delovanje ekonomskih sistemov, predvsem tržnega gospodarstva, imajo večje in pomembnejše religije v svetu. V tem diplomskem delu se osredotočamo na dve največji, najbolj razširjeni in najvplivnejši monoteistični religiji, krščanstvo in islam.

V diplomskem delu ne podajamo sodb glede posamezne religije. Na krščanstvo in islam gledamo objektivno in ju obravnavamo kot dejstvo z namenom analize njunih dosedanjih pogledov in vplivov na ekonomijo in blaginjo v ekonomskih sistemih. Cilj dela je s pomočjo analize ugotoviti, katera izmed obeh religij je skozi čas uspela razviti boljšo podlago ekonomskemu in socialnemu razvoju družbe. Na podlagi analize podatkov je moč pokazati, kako napredni so ekonomski sistemi, na katere ima religija krščanstva oziroma islama močan vpliv, v primerjavi z drugimi sistemi. Prav tako bomo poskušali odgovoriti na vprašanje, kakšno perspektivo imata obravnavani religiji v skladu s socialnim, ekonomskim in okoljskim trajnostnim razvojem.

V prvem poglavju diplomskega dela pojasnimo pojem ekonomskega sistema ter opišemo, kaj ga sestavlja in kaj vpliva na njegovo delovanje. Na podlagi teoretičnih osnov nadaljujemo v drugem poglavju s predstavitvijo krščanskega ekonomskega sistema. Predstavitev upošteva kronološko analizo razvoja ekonomskega delovanja, od idej prvih krščanskih skupnosti do sodobnih pogledov na delovanje ekonomskega sistema. Iz vsakega obdobja zgodovine krščanstva izluščimo ključne točke in smernice ekonomske miselnosti. Ob koncu drugega poglavja sledi razlaga ekonomskih vprašanj na podlagi Biblije.

V tretjem poglavju je na podoben kronološki osnovi kot krščanski ekonomski sistem predstavljen tudi islamski ekonomski sistem. Analiza je osredotočena na ključne elemente, ki naredijo islamski ekonomski sistem samosvoj in alternativen. Poglavje se zaključuje s predstavitvijo islamskih ekonomskih načel, ki izhajajo iz muslimanske svete knjige Korana.

Četrto poglavje sestoji iz vrednostne primerjave in razlage izpeljanih rezultatov treh kazalcev za države z največjim deležem krščanskega in največjim deležem muslimanskega prebivalstva, za katere smatramo, da so najbolj merodajne predstavnice krščanskega in islamskega ekonomskega sistema.

V petem poglavju sledi SWOT analiza delovanja krščanskega in islamskega ekonomskega sistema. V šestem poglavju je kratek pregled skladnosti religioznega nauka s sodobnim konceptom trajnostnega razvoja. V zadnjem, sedmem poglavju se dotaknemo odnosa med ekonomijo in religijo. Diplomaska naloga se zaključi s sklepnimi ugotovitvami.

1 EKONOMSKI SISTEM

Pogosto slišimo, da ekonomija temelji na odločitvah. Najpomembnejše odločitve v ekonomiji morajo biti sprejete s strani celotne družbe, še posebej ko gre za temeljne principe delovanja ekonomskega sistema. Zato je pomembno vedeti, kaj ekonomski sistem pravzaprav je in kaj ga sestavlja. V strokovni literaturi zasledimo neenotno pojmovanje ekonomskega sistema, prav tako obstajajo zanj različne definicije, kar je predvsem posledica različnih pristopov k proučevanju ekonomskih sistemov.

Černe (1981, str. 101) definira ekonomski sistem kot urejeno množico tipičnih ekonomskih elementov oziroma kategorij, to je ekonomskih osebkov ali ekonomskih faktorjev ali ekonomskih procesov, povezanih med seboj, na podlagi določenega cilja, na temelju nekih trajnejših načel, v zaokroženo teoretično predstavljeno celoto.

V primerjalni analizi ekonomskih sistemov definiramo ekonomski sistem kot sistem gospodarstva neke družbe, zato najpogosteje govorimo o ekonomskem sistemu določene države ali skupine držav.

Nekoliko enostavnejša je definicija, ki pravi, da je ekonomski sistem interaktiven zbor institucij, ljudi in zakonov, ki določajo, spodbujajo in koordinirajo ekonomsko vedenje določene družbe, torej institucije, ki so vključene v ustvarjanje in implementiranje ekonomskih odločitev (Gardner, 1998, str. 17).

Ne glede na to o kakšni vrsti ekonomskega sistema govorimo, kakšen je tip vodenja določenega sistema, kateri narod ali religija prevladuje v sistemu in kako bogato ali revno je prebivalstvo ekonomskega sistema, mora ekonomski sistem predstavljati celoto nekih tipičnih odnosov med glavnimi nosilci gospodarske dejavnosti, ki delujejo ekonomsko smotrno z omejeno razpoložljivostjo faktorjev, na podlagi tipičnega ekonomskega cilja in tipičnih ekonomskih načel ter v institucionalnih okvirih (Černe, 1981, str. 102).

Osnovna naloga vsakega ekonomskega sistema je dajati odgovor na tri najpomembnejša ekonomska vprašanja. Ta so: kaj in koliko proizvajati, kako proizvajati in kako razdeliti proizvedeno. V množici možnih proizvodov in storitev, ki jih lahko določen ekonomski sistem ustvari, je potrebno vzpostaviti celovitost medsebojnih odnosov oziroma mehanizem,

ki določi, kaj bo dejansko proizvedeno in kaj ne, ob uporabi omejenih primarnih proizvodnih dejavnikov. Mehanizem mora določiti, na kakšen način in kje bo proizvodnja potekala ter kakšna bo kombinacija proizvodnih faktorjev. Ko je proizvodnja končana, pa mora mehanizem ekonomskega sistema na nek smotrni način razdeliti proizvedeno med končne porabnike. To pomeni, da mora biti ekonomski sistem prioriteten oz. hierarhično urejen, kar pomeni, da mora biti vsak cilj hierarhično določen glede na druge (Černe, 1981, str. 109).

1.1 Značilnosti ekonomskih sistemov

Značilnosti posamezne družbe so v veliki meri določene z obsegom pravic in svobode, ki so dovoljene posamezniku. Z vidika delovanja ekonomskih sistemov je najpomembnejša pravica do lastnine. Družba skozi mehanizme organizira in določi lastništvo nad ekonomskimi viri.

Ekonomski sistem je lahko v eni skrajnosti organiziran tako, da so viri v zasebni lasti in poteka proizvodnja v okviru privatnih podjetij. V tem primeru govorimo o popolnoma tržni ekonomiji, v kateri sistem dopušča posameznikom, da svobodno sprejemajo ekonomske odločitve, skupek vseh odločitev se odraža v neprestanem spreminjanju cen kot posledici sprememb ponudbe in povpraševanja. Vlada v takem sistemu ima zelo omejen vpliv pri vključevanju v ekonomijo. Osnovni cilj takega ekonomskega sistema je zagotavljanje ekonomske svobode posameznika in skrb za pravico do zasebne lastnine. Ekonomski sistem popolnoma tržne ekonomije ima tudi svoje slabosti. Posamezniki, ki obvladujejo nesorazmerno velik del proizvodnih dejavnikov, postajajo čedalje bogatejši, medtem ko tisti z malo ali celo ničnimi viri postajajo čedalje revnejši, kar vodi v velike socialne razlike. Vlada lahko hitro postane predmet izkoriščanja vplivnih posameznikov ali korporacij. Takšno okolje pogosto zapelje posameznike k sebičnemu delovanju. Primer opisane oblike ekonomskega sistema je čisti kapitalizem.

Drugo skrajnost predstavlja ekonomski sistem, v katerem so vsi viri v skupni družbeni lasti. Primer takšnega sistema je planska ekonomija, v kateri ima pomembno vlogo družba kot celota oziroma vlada, ki določa, kaj in na kakšen način se bo proizvajalo ter kako bodo proizvedene dobrine in storitve razdeljene. Osnovni cilj je zagotavljanje socialne pravičnosti in enakopravnosti. Težave v tako zasnovanem ekonomskem sistemu se pojavijo pri koordiniranju ekonomskih aktivnosti na podlagi množice informacij, ki jih mora sistem procesirati. Posledično lahko prihaja do ugibanja s strani tistih, ki so odgovorni za planiranje, kar pa je navadno tvegano pri zadovoljevanju potreb potrošnikov. Takšnega načina delovanja ekonomskega sistema se poslužuje komunizem, do neke mere pa se mu približa tudi socializem (Woodbury, 2008).

V današnjem času je v svetu večina ekonomskih sistemov nekje med obema skrajnostima, ki vsebujejo prvine tako planskega kot tržnega ekonomskega sistema. Poznamo tudi variiranje

ekonomskega sistema, kar pomeni le delno sprejemanje sestavin določenega ekonomskega sistema (Wikipedija, prosta enciklopedija [Economic system], 2008).

Temeljne enote, iz katerih ekonomski sistem sestoji, so ekonomski subjekti, na primer posamezniki, skupine, združbe, ki tvorijo ekonomske inštitucije ali organizacije (Černe, 1981, str. 170). Ekonomski subjekti so elementi ekonomskega sistema z ekonomskimi funkcijami, temelječimi na doseženi družbeni delitvi dela. Prav tako je za vsak ekonomski sistem značilen preplet materialno tehničnih procesov, ki so podrejeni naravnim in tehnološkim zakonitostim, ter človeških in socialnih odnosov, ki so podvrženi zakonom človeškega obnašanja in občim družbenim oziroma socialnim zakonitostim (Černe, 1981, str. 122).

Ekonomski sistem navadno obravnavamo kot del socialnega sistema, ki deluje vzporedno in skladno s pravnim, političnim, kulturnim, naravnim in drugimi sistemi. Pogosto prihaja do prepletanja med sistemi, zato je zelo težko določiti ostre meje med določenim ekonomskim sistemom in njegovim okoljem (Černe, 1981, str. 127).

Prav tako za ekonomske sisteme ne moremo trditi da so statični, saj se skozi čas relativno hitro razvijajo in spreminjajo. Samo delovanje ekonomskega sistema pomeni njegovo neprestano spreminjanje. Na ta način razumemo delovanje ekonomskega sistema kot vzrok za njegovo spreminjanje. Nastajajo nove institucije, nekatere zastarele izginjajo. Spreminja se odnos do lastnine ter ekonomskih aktivnosti, obseg družbene lastnine se povečuje oziroma zmanjšuje, menjajo se vlade in tako dalje. V primeru, ko družba oziroma družbene sile sprožijo spontan zgodovinski proces oblikovanja gospodarstva, govorimo o formiranju ekonomskega sistema. Zavesten znanstveni proces oblikovanja ekonomskega sistema z nekim določenim ciljem, za katerega je odgovorna neka oseba ali gibanje, pa imenujemo formuliranje ekonomskega sistema (Černe, 1981, str. 208). Mnogi avtorji vidijo razlog za spremembe zlasti v rasti človeške populacije in tehnoloških spremembah. Vendar ta dva dejavnika nista povsem zunanja, saj nanju do neke mere vpliva delovanje ekonomskega sistema.

Delovanje določenega ekonomskega sistema pogosto spremljamo skozi njegovo učinkovitost. Učinkovitost delovanja je odraz stopnje urejenosti ekonomskega sistema, pri čemer nas zanima, kako uspešno so vzpostavljeni odnosi med ekonomskimi osebki (Černe, 1981, str. 265).

1.2 Institucije

Institucije kot norme predstavljajo pravila igre določene družbe oziroma omejitve, ki so jih ljudje postavili za oblikovanje interakcij. Različni ekonomski sistemi niso sestavljeni iz identičnih institucij. Razlike v zgodovini, ideologijah, religijah, kulturah in prioritetah so

razlog za razvoj različnih oblik institucij in razlog za razlike v vzajemnem delovanju le teh. Zato težko nasprotujemo trditvi, da je razvoj institucij močno vplival na različno uspešnost delovanja ekonomskih sistemov (North, 1998, str. 9–10).

Osnovni namen institucij je zmanjševanje negotovosti v družbi, kar še ne pomeni, da so vse institucije učinkovite. Negotovosti v procesu interakcij med ljudmi so posledica nepopolnih informacij, ki izhajajo iz vedenja posameznikov. Prav tako se negotovost izraža v stroških, ki posredno preprečujejo kompleksno menjavo in s tem omejujejo možnost gospodarskega razvoja. S strukturiranjem interakcij med ljudmi se omejujejo možne odločitve posameznikov, razvijejo se pravila in postopki, ki proces poenostavijo in znižujejo transakcijske stroške, posledično pa pridemo do nastanka institucionalnega okvira (North, 1998, str. 31).

Za ekonomske sisteme je značilno delovanje formalnih pravil, kot so politična in pravna pravila, gospodarska pravila ter pogodbe, in neformalnih navad, med katere uvrščamo konvencije, kodekse, pravila vedenja, običaje in prepričanja. Zato institucije kot norme delimo na formalne in neformalne. Za formalne institucije je značilno, da se zaradi pravnih ali političnih odločitev lahko spreminjajo v zelo kratkem času, medtem ko so neformalne institucije zelo nedostopne načrtnim spremembam (North, 1998, str. 12). Zakoni so navadno oblikovani na podlagi vladnih predlogov, zato formalna pravila prvi hip delujejo pomembneje, vendar je v veliko primerih v končni fazi odločilna prav neformalnost navad (Kennett, 2001, str. 10–11). Povedano drugače, formalna pravila tvorijo le majhen del celote omejitev, ki oblikujejo odločitve.

Za neformalne omejitve je značilno, da izhajajo iz informacij, ki so del dediščine oziroma kulture in se prenašajo znotraj družbe. Lahko tudi rečemo, da nastajajo zaradi ponavljajočih interakcij med ljudmi. Neformalne omejitve predstavljajo nadgradnjo formalnih pravil, družbeno sankcionirane norme vedenja in notranje uveljavljene standarde vedenja (North, 1998, str. 47).

Formalna pravila predvsem dopolnjujejo in povečujejo učinkovitost neformalnih omejitev. Za formalna pravila je značilna hierarhična ureditev, z začetkom pri ustavi, nadaljevanjem z zakoni in predpisi, na koncu pa so pogodbe. Skozi formalna politična pravila se oblikujejo hierarhična politična struktura, njeni odločevalski mehanizmi in postopki nadzora delovanja. Formalna gospodarska pravila določajo predvsem lastninske pravice, pogodbe pa vsebujejo določila, ki se navezujejo na dogovore v menjavi (North, 1998, str. 54).

1.3 Organizacije

Pomembno je ločiti med institucijami kot normami in institucijami kot subjekti, ki jih pogosto imenujemo organizacije. Organizacije se razvijajo in nastajajo znotraj institucionalnega

okvira kot posledica priložnosti, ki izvira iz obstoječega nabora omejitev. To so skupine posameznikov, ki so združeni z namenom uresničitve zastavljenih ciljev. Prav tako organizacije, podobno kot institucije, zagotavljajo strukturo interakcij med ljudmi. Za organizacije je značilno, da sprejemajo odločitve znotraj danega nabora omejitev ter da s svojim delovanjem vplivajo na spreminjanje institucionalnih omejitev. Med organizacije spadajo politična telesa, gospodarska telesa, družbena telesa ter izobraževalne ustanove. Posledično so organizacije predvsem dejavniki institucionalnih sprememb (North, 1998, str. 11).

Kennett (2001, str. 6–10) opiše pet osnovnih skupin institucij kot subjektov, ki delujejo v ekonomskih sistemih. Temeljno celico večine ekonomskih sistemov predstavljajo gospodinjstva. Ta so istočasno končni potrošnik dobrin in storitev, proizvedenih v ekonomiji, in ponudnik delovne sile. Gospodinjstva so lahko v določenih ekonomskih sistemih tudi ponudnik kapitala in zemlje. Značilno je, da gospodinjstva maksimizirajo koristnost v širšem smislu, ne le v kopičenju materialnih dobrin ali zaslužka.

Veliki večini ekonomskih sistemov je skupna pomembna institucija vlada, ki v prvi vrsti odgovarja na že omenjena temeljna ekonomska vprašanja in posledično sprejema ekonomske odločitve, tudi v primerih pretežno liberalnih družb. Na ekonomsko delovanje vpliva tako, da ustvarja in spreminja formalne omejitve, vendar sama moč vpliva močno variira od sistema do sistema.

Naslednjo pomembno skupino sestavljajo najrazličnejša podjetja, katerih namen je proizvajati dobrine in storitve znotraj ekonomskega sistema. Podjetja se med seboj razlikujejo po obliki lastništva in vodenja, kar zaznamuje njihovo naravo in način delovanja. Njihov dolgoročni cilj v tržnih gospodarstvih je maksimiziranje dobička, kar pa ne drži nujno za podjetja v planskih gospodarstvih.

Veliko ekonomskih sistemov, predvsem tržnih ekonomij, v svoje delovanje vključuje institucije delavskih organizacij, ki združujejo interese delavcev. Delavske organizacije razvijejo veliko moč v pogajanjih o zaposlovanju, plačni politiki itd., kar močno vpliva na sprejemanje odločitev v določenem ekonomskem sistemu. V centralno planskih ekonomijah delavske organizacije nimajo takšne moči kot v tržno naravnanih, saj v teoriji ni potrebe po organiziranju delavcev za zaščito njihovih interesov, glede na to, da je proizvedeno v lasti vseh ljudi. V nekaterih sistemih je združevanje v delavskih organizacijah celo prepovedano.

V zadnjih letih se večja spoznanje o pomembnosti nevladnih organizacij, ki imajo vlogo zlasti v modernejših ekonomskih sistemih. Navadno te organizacije niso le nevladne, ampak tudi nedobičkonosne, ločene od podjetij, v njih pa pogosto delujejo prostovoljci. Smotrna je delitev v tri osnovne skupine. V prvo skupino spadajo tiste, ki posredujejo določene usluge, kot na primer zdravstvene organizacije v deželah v razvoju. V drugo sodijo organizacije, ki

služijo kot centri skupnih interesov določene skupine ljudi. V to skupino med drugim sodijo cerkvene organizacije. V tretjo skupino pa uvrščamo lobiste. V sodobnih razvitih ekonomijah se nevladne organizacije širijo, pridobivajo na moči pri vplivanju in dopolnjujejo nekatere vladna področja kot so boj proti revščini, zdravstvo, šolstvo ter druga. Nenazadnje nevladne organizacije lahko zamenjajo kakšno izmed vladnih funkcij, kar pomeni manjšo porabo proračunskih sredstev, po drugi strani pa moramo vedeti, da opisane organizacije služijo interesom določene skupine (Kennett, 2001, str. 6–10).

1.4 Trg

Trg je splet različnih institucij, saj predstavlja mehanizem korelacije med institucijami kot normami, institucijami kot subjekti oziroma organizacijami ter posamezniki. Drugače povedano, v skoraj vseh ekonomskih sistemih institucije prepletene delujejo na najrazličnejših trgih, kot so trgi delovne sile, finančni trgi, trgi dobrin in tako dalje, kar pomeni, da je institucionalni okvir ključnega pomena za delovanje gospodarstva. Značilno je, da so trgi v različnih ekonomijah organizirani na različne načine. Kompleksnost, globina in bogastvo trgov so dober pokazatelj uspešnosti delovanja določenega ekonomskega sistema.

1.5 Kulture, navade in tradicije

Hayek (1992, str. 9–32) zagovarja misel, da se ekonomski sistem oziroma razširjeni red, kot ga imenuje, ne more uspešno razviti le na podlagi človeškega načrtovanja ali namer, temveč je za uspešen razvoj potrebna spontanost z nenamernim prilagajanjem tradicionalnim in moralnim praksam. Različne strukture ekonomskega sistema so nastale postopoma z izbiro običajnih oblik ravnanja posameznikov, katerih osnova je kultura. Kulture pa se posameznik nauči iz tradicije.

Na kulturo lahko gledamo kot prenos znanja, vrednot in drugih dejavnikov, ki iz generacije v generacijo preko učenja in posnemanja vplivajo na vedenje in interakcije. Kultura tudi določa konceptualni okvir za predstavitev in interpretacijo informacij (North, 1998, str. 44).

Raznolikost kultur, navad in tradicij posledično pomeni razlike v miselnosti. Razlike pa vodijo do različnih načinov delovanja ekonomskih sistemov. Nenazadnje so običaji, kultura in tradicija po eni strani podlaga večini zakonov in predpisov, po drugi pa določajo naravo institucij samih.

1.6 Morala

Pri obravnavanju ekonomskih sistemov pogosto zanemarimo ali pozabimo na etiko, moralo in vrednote udeležencev sistema. Pravila, ki uravnavajo delovanje udeležencev in so neke vrste institucije, določajo sistem vrednot oz. moralo ali tudi kulturo družbe (Kovač, 1996, str. 44). Ti dejavniki igrajo zelo pomembno vlogo pri delovanju in razvoju določenega ekonomskega sistema. Od 19. stoletja dalje pod vplivom Davida Ricarda ekonomisti večinoma ne namenijo pozornosti ločevanju ekonomije in moralnih vprašanj. Zlasti managerji, ki so odgovorni predvsem za upravljanje z omejenimi viri, se v veliki meri posvečajo zgolj tehnikam in orodjem upravljanja, premalo poudarka pa dajejo na etična vprašanja. Kot primer lahko navedemo, da je v središču zanimanja raje tema cenovnega mehanizma ali določanja mezde, kot pa pravična cena oziroma poštena mezda. Osebne vrednote so vedno bolj obravnavane kot nekaj, kar ne sodi k ekonomski znanosti, pomembneje je razložiti, kako trg dejansko deluje, ne pa kako bi moral delovati. Kot dobre teorije so obravnavane tiste, ki so nastale z empiričnim testiranjem, in ne tiste, ki temeljijo na moralni osnovi (Wilson, 1997, str. 3).

Tudi priznani ekonomski misleci so pri ustvarjanju ekonomskih definicij gledali na vprašanja nekoliko širše in vključevali moralne in religiozne poglede. Vilfredo Pareto je bil mnenja, da morala ni sestavni del ekonomske politike, toda vsak ekonomist bi moral pri svojih odločitvah upoštevati tako ekonomske kot tudi moralne posledice. Človek namreč ni le *homo oeconomicus*, oseba, ki maksimizira svojo blagostanje, temveč tudi *homo ethicus* in *homo religiosus*. Pojma koristnosti in zadovoljstva posameznika navadno obsegata nekaj več kot le kopičenje in trošenje materialnih dobrin. Pomembno je tudi, kako so te uporabljene, ne pa samo njihova količina v posameznikovi lasti. Zadovoljstvo je moč doseči tudi z altruističnim vedenjem (Wilson, 1997, str. 4).

Analitično je mogoče ločeno obravnavati ekonomske učinke ter etična in religiozna vprašanja, a v sodobni znanosti to niso več ločena področja, ampak jih je treba skozi sintezo obravnavati celovito. Upoštevanje moralnih vrednot pri ekonomskih odločitvah lahko pripomore k večjemu ekonomskemu uspehu. Zaupanje, poštenost, sodelovanje, potrpljenje in druge vrednote so pri ekonomskem delovanju ravno tako pomembne kot konkurenčnost ali maksimiziranje dobička.

1.7 Religija

Kljub večanju sekularizacije družbe je v vsak ekonomski sistem močno vpeta tudi religija. Sprva pojem religije zgleda zelo nepovezan z že opisanimi sestavinami ekonomskega sistema, toda globlji razmislek pokaže, da se religija implicira v organizaciji in delovanju kateregakoli ekonomskega sistema (Wilson, 1997, str. 1).

Zgolj kulture, navade in tradicije, ki jih ljudje pogosto ne razumejo ali ne odobravajo, njihove posledice pa navadno niso cenjene ter niso vidne in predvidljive, niso dovolj, da bi pojasnili obstoj neformalnega dela ekonomskega sistema. Prehajanje tradicije iz generacije v generacijo, navkljub močnim nasprotovanjem instinktov in novodobnim napadom razuma, lahko pripišemo religioznim prepričanjem. To pomeni, da religioznim prepričanjem lahko prisodimo pomembno vlogo pri razvoju in ohranjanju določenih praks, ki jih ni mogoče znanstveno dokazati ali preveriti in niso rezultat racionalne argumentacije (Hayek, 1992, str. 153–158).

Sodobna uporabna ekonomija ponuja mnogo analitičnih orodij in konceptov za proučevanje ekonomskih pojavov, vendar je pomembno pravilno razumevanje izvora človeških odločitev in vedenja v ekonomiji. Zmotno bi bilo izključiti vpliv religije na ekonomske odločitve, saj je religija skupek prepričanj, vrednot in načel človeka oz. skupine ljudi. Ravno nasprotno, v povezavi z religijo je veliko lažje razložiti določena vprašanja v ekonomiji (Ekelund, 2006, str. 4). Prav tako dobro poznavanje in razumevanje verskih naukov pomaga pri poglavjih etike, vključno s tistimi, ki vključujejo ekonomske odnose. Omembe vredno je tudi dejstvo, da religija, ki se odraža skozi družbene vrednote, vpliva tudi na neverujoče.

Še posebno močan vpliv na delovanje ekonomskega sistema ima religija v primeru njene politizacije ali pa v primeru, ko se na podlagi religije izoblikuje posebna ideologija (Černe, 1981, str. 229).

2 KRŠČANSKI EKONOMSKI SISTEM

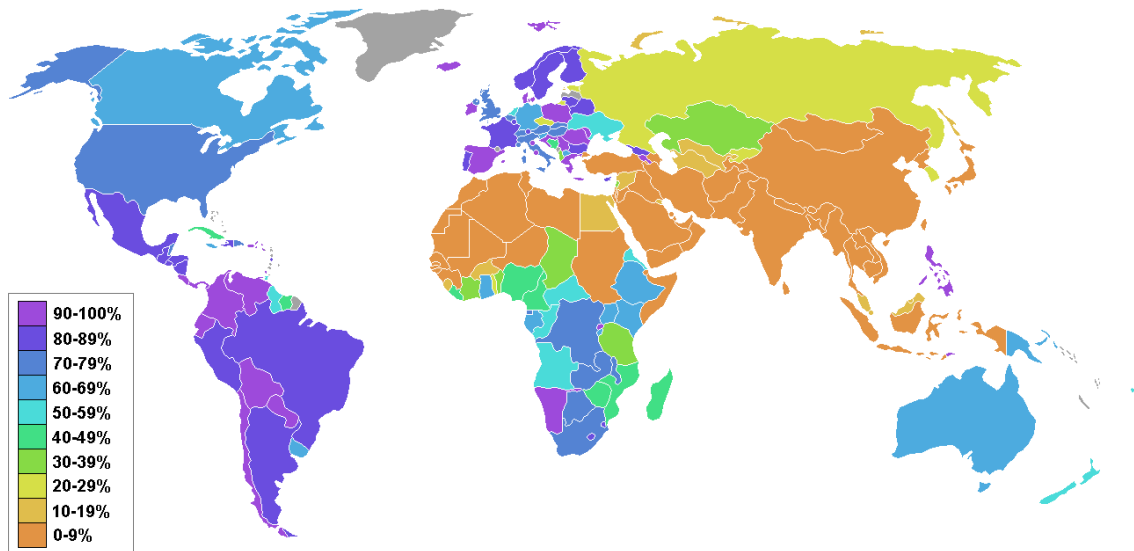
2.1 Krščanstvo

Krščanstvo je monoteistična religija in ena od dvanajstih glavnih svetovnih religij, njeni pripadniki se imenujejo kristjani. Skozi dva tisoč let obstoja in delovanja se je krščanstvo razdelilo v tri večje skupine: katolištvo, protestantizem in pravoslavlje. Vsaka od njih se še naprej deli na manjše skupnosti, ki jih v ožjem smislu imenujemo cerkve. V širšem smislu pa cerkev zajema vse kristjane na svetu.

Krščanstvo je prevladujoča religija v Evropi, Severni in Južni Ameriki, Oceaniji, na jugu Afrike ter na Filipinih. Iz Slike 1 je razviden odstotek prebivalstva krščanske veroizpovedi v državah sveta (Wikipedija, prosta enciklopedija [Krščanstvo], 2008). Po podatkih Organizacije združenih narodov iz leta 2006 je krščanstvo največja svetovna religija s preko dvema milijardama vernikov. Vse njene veje skupaj predstavljajo 33 odstotkov svetovne populacije, od tega je 17,4 odstotka katoličanov (Muslimanov prvič več kot katoličanov,

2008). V zadnjih desetletjih je moč zaznati trend povečevanja deleža kristjanov v razvijajočem se svetu in zniževanja deleža v razvitem svetu, predvsem v Severni Ameriki, Oceaniji in Evropi.

Slika 1: Odstotek prebivalstva krščanske veroizpovedi v državah sveta

Vir: Wikipedija, prosta enciklopedija [Christianity map], 2008.

2.2 Začetki krščanske ekonomije

Prvi kristjani niso posvečali veliko pozornosti vprašanjem tega sveta, posledično se niso pretirano ubadali z ekonomskimi problemi, temveč so razvijali nauk o zveličanju v posmrtnem življenju. Zgodnje krščanske cerkvene skupnosti naj bi živele in delovale po principu približka komunizmu, posebno z vidika skupne lastnine. Tudi v nadaljnjih stoletjih organizirana, a relativno majhna skupnost kristjanov ni izoblikovala ekonomskega sistema, ki bi bil v skladu z njihovimi načeli primeren za širšo družbo. Nikjer ni zaslediti nobenega zapisa o želji po spremembi delovanja katere izmed ekonomskih institucij tistega časa z namenom izboljšanja delovanja ekonomije. Napredek k bolj ekonomski miselnosti naredi sveti Avguštin, ki v enem svojih spisov zagovarja misel, da je vsak predan kristjan, čeravno ni navezan na zemeljske dobrine, dolžan spoštovati in braniti ekonomske institucije, ki so potrebne za življenje na tem svetu.

S tem ko je krščanstvo pridobivalo na pomenu in moči, ko se je večalo število pripadnikov cerkve, je bilo vedno bolj pomembno tudi delovanje skupnosti v ekonomskih odnosih. Krščanska skupnost je bila primorana aktivno sodelovati v ekonomskih odnosih v prvih

stoletjih, predvsem v smislu zagotavljanja finančnih virov, ni pa še bila sposobna neposredno vplivati na delovanje politične in ekonomske stvarnosti (Pryor, 1993, str. 132–133).

2.3 Krščanski pogled na ekonomijo v srednjem veku

Napredek k bolj poglobljenemu proučevanju ekonomskih vprašanj je naredila krščanska skupnost v srednjem veku, posledično se je povečala tudi njena politična in ekonomska moč. Razvoj ekonomske misli je temeljil zlasti na spoznanjih antičnih avtorjev, predvsem Aristotela, ki je najbolj analitično obravnaval ekonomska vprašanja, povezana z vodenjem hiše ali posestva, s privatno lastnino, z nastankom denarja in njegovo vlogo v družbi, z obrestmi, s pridobivanjem dobrin in prekomernim bogatenjem, pravično menjavo in trgovino (Sušjan, 2006, str. 16–17).

Teoretično so antične tekste obravnavali v okviru katoliške cerkvene filozofije, ki jo poznamo pod imenom srednjeveška sholastika. Ekonomski teoretiki sholastike, ki so praviloma prihajali iz vrst katoliških teologov ali menihov, so bili sv. Bernard Sienski, sv. Anton Firenški in najpomembnejši med njimi sv. Tomaž Akvinski (1225–1274). Akvinski se je ekonomskim vprašanjem posvetil predvsem v svojem delu *Summa Theologica*. Področja, ki se jih je dotaknil, so delitev dela, lastninska pravica, pravična cena, oderuštvo, delovna teorija vrednosti, trgovina in problem notranjih informacij (Sušjan, 2006, str. 18–19).

McGee (1990, str. 471–483) podrobneje predstavi prispevek Tomaža Akvinskega na ekonomskem področju. Že okoli 500 let pred Adamom Smithom, velikim ekonomskim teoretikom in utemeljiteljem klasične šole ekonomije, je Akvinski v okviru svojih ekonomskih razmišljanj izpostavil pomen delitve mož za različna dela. To je po njegovem znak božje previdnosti, saj imajo različni ljudje različne sposobnosti. Če delavec dela tisto, kar je najbolj sposoben delati, se tako poveča njegova in skupna produktivnost.

Akvinski privatne lastnine ni videl kot stvari, ki bi bila v nasprotju z moralo in naravnim pravom. Še več, menil je, da je privatna lastnina nujnost. Omogoča namreč boljše gospodarjenje ter posameznikom nudi boljše zadovoljevanje lastnih potreb. Po drugi strani Akvinski ni bil najbolj naklonjen trgovini. Vendar je trgovina po njegovem mnenju zgolj nujnost za družbo. Odsotnost trgovine bi namreč lahko peljala v pomanjkanje ali odsotnost določene dobrine.

Prav tako je Akvinski že v srednjem veku dopuščal možnost državnega posredništva. Na katerih področjih je državno posredništvo smiselno, eksplicitno ni navedel. Lahko bi rekli, da je že takrat predvidel delovanje svobodnega tržnega mehanizma z možnostjo državnega intervencionizma.

Velik pomen v njegovih ekonomskih razmišljanjih ima koncept tako imenovane pravične cene ali »iustum pretium«. S tem je verjetno mislil na ceno proizvoda, ki pokriva vse proizvodne stroške, vključno z dohodkom proizvajalca. Primeren dohodek proizvajalca naj bi bil ocenjen na podlagi tako imenovane skupne ocene ali »communis aestimatio«. Eden izmed ciljev koncepta pravične cene je bil onemogočanje nastankov monopolov pri takratnih proizvajalcih in trgovcih oziroma ohranjanje dolgoročno stabilne družbene strukture.

Kot večina srednjeveških avtorjev je tudi Akvinski, izhajajoč iz Aristotelovih razmišljanj, v svojih tekstih videl obresti kot nekaj nepotrebnega. Dopuščal jih je le v primeru prekoračitve roka vračila posojila in v primeru kompenzacije izgube ali škode, ki bi jo s posojanjem utrpel posojilodajalec, vključno s stroški izgube možnosti dobička v drugi investiciji.

Od 10. stoletja dalje je imelo krščanstvo že tako veliko in konsolidirano moč na trgu, da se je lahko postavilo na višji, nadsocialni nivo, kar pa je imelo vpliv na ekonomsko rast. Cerkev se je posvečala socialnemu varstvu ter ustanavljala in vodila bolnice in samostane (Ekelund, 2006, str. 31).

2.4 Protestantizem spodbuda kapitalizmu

Avtor, ki se je podrobno posvetil analizi povezave religije in ekonomije, je Max Weber. Njegova hipoteza pravi, da je prav protestantizem spodbudil razvoj kapitalizma. Zagovarja jo v svojem delu z naslovom *Protestantska etika in duh kapitalizma*. Po njem k višji ekonomski rasti pomembno prispeva protestantska miselnost, ki daje poudarek ekonomskim dejavnostim na tem svetu v primerjavi z rimokatoliško cerkvijo, ki preferira posmrtno življenje (Ekelund, 2006, str. 21). Martin Luter je v kritiki delovanja takratne cerkve prepričan določen del kristjanov, naj se polno vključujejo v politično in ekonomsko življenje, saj lahko tudi z delom pokažejo vero in ljubezen do Boga in bližnjega, ne samo z molitvijo. Poleg tega jih je spodbujal, naj bodo kritični do vsega, kar je v nasprotju s sporočilom Svetega pisma.

Weber v svojem delu opiše povezavo med asketskim protestantizmom in oblikovanjem protestantske poklicne etike, ki je postala glavno gonilo razvoja modernega kapitalizma. Pri opisovanju se omeji na asketske oziroma puritanske sekte protestantizma, kot so kalvinizem, metodizem, pietizem in puritanizem, nikakor pa ne trdi, da je asketski protestantizem edini dejavnik razvoja (Weber, 1988, str. 212).

Puritanci so obsojali, če je vernik užival bogastvo tako, da se je predajal brezdelju, in imeli za ničvredno, če je posameznik počival na svojem bogastvu. Tudi lastnik kapitala, četudi mu ni potrebno delati, da bi zadostil svojim potrebam, naj po njihovem ne bi jedel, ne da bi tudi delal. Nekoristno zapravljanje časa so imeli za enega najtežjih grehov, medtem ko jim je trdo delo predstavljalo asketsko sredstvo in samozadostni namen življenja. Puritanci so močno

zagovarjali apoteozo delitve dela, katere avtor je Adam Smith, saj je specializacija poklicev po njihovem mnenju stopnjevala delovno storilnost in posledično služila splošni blaginji množic (Weber, 1988, str. 169–176). Velja pripomniti, da je strah puritancev pred pohujšanjem, ki se je najbolj kazal v primerih, ko je šlo za osebno lepoticenje, denimo nošo, pomenil povod k uniformiranemu življenjskemu slogu, na katerega se tudi danes opira kapitalistični interes po standardizirani proizvodnji.

Enega najpomembnejših vplivov protestantizma na ekonomsko delovanje in razvoj tržnega gospodarstva v zahodnem svetu pa lahko pripišemo pogledu vernikov na dobičkarstvo. Ob misli, da če je Bog pokazal kateremu izmed vernikov možnost zaslužka, je imel pri tem gotovo svoje namene, bogatenje v materialnem smislu ni bilo samo dovoljeno, temveč skoraj zapovedano (Weber, 1988, str. 179).

Protestantska miselnost, da ima človek obveznost do lastnine, ki mu je bila zaupana od Boga, in da naj se tej lastnini podreja kot službujoči upravitelj ali celo »stroj za pridobivanje«, se je globoko usidrala v podzavest vernikov. Kolikor večja je bila lastnina, toliko večji je bil pri ljudeh občutek, da jo je potrebno v slavo Boga ohranjati in z delom še pomnoževati. Protestantska askeza je omejevala predvsem iracionalno oziroma luksuzno porabo ter hotela posameznika pripraviti do tega, da je kapital vlagal v potrebne in praktične stvari, po drugi strani pa dobičkarstvo legalizirala in ga napravila celo za izraz božje volje. Rezultat takšne miselnosti je ustvarjanje kapitala z asketsko varčevalno prisilo (Weber, 1988, str. 192–195).

Na ta način je v religiji utemeljena psihološka spodbuda pospešila razvoj obrti, industrije, bančništva in trgovine. Ta razvoj je posledično povzročil povečevanje bogastva, ki pa se je na podlagi asketske miselnosti ponovno investiral nazaj v proizvodnjo oziroma razširjeno reprodukcijo. Tudi cerkev kot organizacija je na podlagi protestantske miselnosti jasneje ločila svoje duhovno poslansvo od ekonomskega delovanja. Cerkev je začela izgubljati posvetno političen vpliv, kar je pomenilo začetek sekularizacije, ohranila je vpliv preko materialnih sredstev, z ustanavljanjem javno zasebnih partnerstev pa se je aktivno vključevala v proizvodnjo.

Tako so bili položeni psihološko moralni temelji za razvoj modernega kapitalizma in racionalne zahodne kulture nasploh (Weber, 1988, str. 216).

2.5 Sodoben krščanski pogled na ekonomijo

V zadnjih desetletjih je opazna ponovna oživitev zanimanja za raziskavo odnosa med krščanskim naukom in ekonomskimi sistemi sveta, kjer je krščanstvo prisotno. Del zanimanja lahko pripišemo vsesplošnemu razmahu ekonomske znanosti, razlog pa bi bil lahko tudi v večjem zanimanju za psihološke vplive na človekovo vedenje v ekonomiji. Kljub vsemu še

vedno prevladujejo krščanski teologi, ki se posvečajo ekonomskim vprašanjem nad ekonomisti, ki obravnavajo ekonomske probleme s krščanske perspektive. Prevlada v določeni meri lahko odraža površno posvečanje morali s strani ekonomske stroke.

Wilson v svojem delu povzame prispevke poznanih krščanskih ekonomistov. Eden bolj prepoznavnih je Donald Hay, ki izpostavi tri naloge, ki naj bi jih izpolnjeval vsak krščanski ekonomist (Wilson, 1997, str. 90–92):

- iz Svetega pisma naj razbere tiste standarde, ki jih Bog zahteva od človeka,
- skrbno naj analizira, v katerih ekonomskih in socialnih razmerah naj se prej omenjeni standardi odražajo,
- odgovarja naj sam sebi in skrbi, da standarde zares izpolnjuje.

Hay tudi zapiše, da so krščanske vrednote lahko povod za ekonomske analize, saj so sodbe na podlagi vrednot po njegovem mnenju neizogibne. Prav tako pa ponovno predstavi praznino med brezosebno ekonomsko realnostjo in socialnim čutom, ki ga kot kristjan pripisuje človeški naravi.

Pisec John Sleeman po drugi strani v svoji politično ekonomski kritiki trdi, da današnja krščanska cerkev nima povsem jasne in enotne slike o aktualni ekonomski materiji, predvsem ker cerkvena skupnost ni željna sprejemati nauka o tej materiji, pa tudi cerkveni voditelji vse teže interpretirajo čedalje zahtevnejša ekonomska področja (Wilson, 1997, str. 89–90).

Brian Griffith je koncept svete trojice povezal z ekonomskim življenjem. Poudarek njegovega koncepta je na medsebojnih odnosih znotraj svete trojice in na medčloveških odnosih v ekonomskem življenju, kjer posameznik ni nikoli izoliran. Kristjanov pogled na odnose v ekonomiji naj bo globlji, saj človek v ekonomskih odnosih ni brezosebno bitje, ki bi stremelo le k racionalizaciji in maksimizaciji. Griffith zagovarja, da kakršenkoli trg ni le konstrukt, ki rešuje problem določanja cene, temveč množica individualnih menjav med ljudmi, prežeta z vzajemnim odnosom zaupanja. Vsak ekonomski sistem deluje v določenem kulturnem kontekstu, kar zahteva vključevanje vrednot, kot sta zaupanje in poštenje, ki se popolnoma skladata s krščansko moralo (Wilson, 1997, str. 92–95).

Omembe vredno je razmišljanje Philipa Wogmana, ki zavrne idejo ločevanja in nasprotovanja krščanskega verovanja v onostranstvo ter materializma. Svojo misel, da skrb za materialne dobrine ni v neskladju z duhovnostjo, utemeljuje na podlagi dejstva, da je za kristjane Bog tudi stvarnik materialnega sveta. Vse skupaj pa podkrepi še z mislijo, da mora kristjan zagovarjati pomembnost zadovoljevanja materialnih potreb, nujnih za življenje, saj je bila tudi naloga Jezusa hranjenje lačnih. Wogman nadaljuje, da proizvodnja in poraba materialnih dobrin nista glavni smisel kristjanovega življenja, je pa zadovoljevanje osnovnih materialnih potreb nujno za izkoriščanje duhovnega potenciala človeka (Wilson, 1997, str. 96–98).

Splošno gledano v krščanskem svetu prihaja v zadnjih desetletjih do rahlega razhajanja med pogledi severnoameriških krščanskih ekonomistov ter severnoameriških škofov na eni strani in evropskih ter južnoameriških krščanskih ekonomistov na drugi. Slednji so večinoma zagovorniki tradicionalnega krščanskega socializma in krščanskih socialnih vrednot, saj naj bi po njihovem mnenju kapitalizem preveč zapostavljal vrednote in deloval le v smeri bogatenja bogatih in povečevanja revščine revnih, medtem ko ameriški krščanski ekonomisti branijo demokratični kapitalistični ekonomski sistem, ki dviguje življenjski standard, spodbuja kreativnost in inovativnost, ustvarja priložnosti za širok krog ljudi ter omogoča svobodno izražanje vere. Le zelo redko pa je moč zaslediti tudi idejo o podpori primernosti popolne krščanske teokracije.

Iz opisanega lahko razberemo, da imajo krščanski ekonomisti in teologi, ki se ukvarjajo z ekonomskimi vprašanji, različne poglede na to, kakšen ekonomski sistem je najustreznejši za krščansko družbo. V svetu je prav tako veliko prvovrstnih ekonomistov krščanske veroizpovedi, ki krščanskih vrednot eksplicitno ne vključujejo v svoje delo. Njihovo mnenje je, da je ekonomija le ena izmed mnogih dimenzij življenja.

Nenazadnje ima današnja katoliška cerkev povsem drugačno vlogo, kot jo je imela v zgodovini. Sodobna katoliška cerkev je postavljena ob bok drugim institucijam v tržnem gospodarstvu, zato kot ustanova deluje v smislu podjetja, v konkurenčnih pogojih tako na trgu religij, kjer je cilj preživetje na dolgi rok, kot tudi na podjetniškem trgu, kjer aktivno upravlja s svojim premoženjem s ciljem maksimiziranja profita.

2.6 Cerkveni dokumenti in ekonomski sistem

Poleg Biblije, ki je temelj krščanskega nauka, je cerkev skozi svojo zgodovino izdala obširno zbirko dokumentov, ki se prav tako nanašajo na ekonomska vprašanja. Krščansko izročilo, ki se odraža v omenjenih dokumentih, je vedno postavljeno v določen čas in zgodovinski prostor. Zato nimajo vsi prispevki enakega pomena za sedanji čas. Starejši dokumenti imajo predvsem zgodovinsko vrednost in nazorno prikazujejo, kako se je katoliški ekonomski nauk razvijal in odgovarjal na izzive svojega časa. Katoliška cerkev se je obvarovala zaprtosti vase ter svoj pogled na ekonomska vprašanja oblikovala tako, da se je lahko soočala z idejnimi tokovi časov in razmer, v katerih je delovala. Zato vsak podroben opis ekonomskega modela odgovarja zgodovinskim razmeram v ekonomiji in družbi. V ta namen je cerkev zapisala, da sama ne more predstaviti idealnega modela ekonomskega sistema, lahko pa analizira in poda svoje mnenje o realnih vprašanjih določenega ekonomskega sistema in poizkuša njegovo delovanje s svojimi predlogi izboljšati.

Cerkvene dokumente je smotrno deliti v dva sklopa. V prvi sklop spadajo vsi dokumenti skozi cerkveno zgodovino, ki se nanašajo na sprejemljive oblike delovanja pri določenih

ekonomskih vprašanjih, v drugi sklop pa sodijo dokumenti, ki opisujejo ekonomski sistem, zaželeno delovanje institucij v sistemu ter primerne ekonomske politike (Pryor, 1993, str. 132). Najpomembnejši dokumenti, ki so izoblikovali uradno stališče kristjanovega odnosa do določenih dilem, ki se pojavljajo pri ekonomskem delovanju, so predvsem družbene okrožnice papežev in dokumenti II. vatikanskega cerkvenega zbora.

2.6.1 Okrožnice papežev o ekonomskih vprašanjih

Izhodišče za nastanek okrožnice Papeža Leona XIII. leta 1891 z naslovom *Rerum novarum* (Nove stvari) je brezpraven in neznosen položaj delavcev. Cerkev je zagovarjala stališče, da so družbene spremembe, kjer so iz življenja vedno bolj izrinjene verske in etične vrednote, povod za nastanek takih razmer. S propadom srednjeveškega družbenega reda, kjer je bila kljub razlikam in pomanjkljivostim zagotovljena stabilnost kmečkega prebivalstva na podlagi fevdalnega reda, in razvojem industrije so postali delavci popolnoma prepuščeni sami sebi. Kapitalisti so z lahkoto izkoriščali delavce, povod za to pa je bila njihova liberalna individualistična filozofija (Juhant & Valenčič, 1994, str. 15–16). V prvi okrožnici, ki se je vsebinsko dotaknila ekonomskega sistema in politike, je zapisano, da mora država urediti zakonodajo, ki ureja status delavcev, preprečuje zlorabe ter izkoriščanja, in določiti pravila za upravljanje s kapitalom. Delavstvo, kapital in država so postavljeni kot glavni elementi gospodarskega življenja, vse troje pa mora biti medsebojno v skladju. V okrožnici so jasno izpostavljene naloge delavcev in delodajalcev, države ter cerkve (Leo XIII, 1891).

Ob štirideseti obletnici okrožnice *Rerum novarum* leta 1931 izide okrožnica z naslovom *Quadragesimo anno* (Ob štiridesetletnici) papeža Pija XI. Glavni povod za njen nastanek je bila kriza kapitalističnega gospodarstva, ki je bila rezultat nekontroliranega gospodarskega tekmovanja v tistem času. Popolna svoboda kapitalskih lastnikov je še bolj kratila osnovne pravice slabotnih. Papež v okrožnici izpostavi pomen vzajemnega odnosa kapitala in dela, v smislu vzdrževanja dostojanstva delavca in njegove družine kot tudi položaj podjetja. Korekten odnos naj se odrazi v blaginji vseh udeležencev. Prav tako natančno pojmuje zasebno lastnino kot tudi njeno družbeno razsežnost. Odločno nasprotuje lastninskemu kolektivizmu, saj ta izniči posameznikovo odgovornost za lastnino. Izpostavi družbene obveznosti, predvsem spoštovanje etičnih načel pri uporabi lastnine, nasprotuje tudi izničenju lastninske pravice. Posveti se odnosu do socializma in obsodbi komunizma, kjer med vrsticami jasno poda mnenje nezdržljivosti socialističnega sistema in krščanske miselnosti. V okrožnici nameni nekaj prostora obstoju subsidiarnih družbenih enot ter prikaže razvoj kapitalizma in spreminjanje marksizma (Pius XI, 1931).

Pomena okrožnic *Rerum novarum* Leona XIII. in *Quadragesimo anno* Pija XI. ni priznala le strogo katoliška javnost, temveč tudi širša javnost. Na pobudo predsednika Roosevelta je

ameriški senat oba dokumenta uvrstil med uradne akte, kar je nazoren primer vpliva krščanske miselnosti na določen ekonomski sistem.

Ko je bilo v ospredju trenje in tekmovanje med kapitalističnim in komunističnim blokom, ko so nekdanje kolonije postajale samostojne ter postajale plen političnih in gospodarskih interesov, ko izjemno napredujeta znanost in tehnika, predvsem komunikacije, težave niso več omejene na posamezne države, temveč se z njimi sooča ves svet. V ta namen ob sedemdesetletnici izida enciklike *Rerum novarum* izide okrožnica z naslovom *Mater et magistra* (Mati in učiteljica). Pripravljati so jo začeli še v času papeževanja Pija XI, izšla pa je s podpisom papeža Janeza XXIII (Juhant & Valenčič, 1994, str. 20–21). Nadaljuje se kritičen pogled na slabosti kapitalizma na eni strani in socializma na drugi. Opisani so novi problemi v gospodarstvu, kot na primer neenakopraven položaj kmetijstva ob boku industrijskemu razvoju. Papež se zavzema za primerno postopno strategijo gospodarskega razvoja celotnega sveta ob vključevanju medsebojne pravičnosti. Ta cilj naj bi bil dosežen s primerno zakonodajo in krepitvijo pravičnega zaporedja človekovih vrednot ter z uskladitvijo gospodarske rasti z rastjo svetovne populacije. Skozi celotno delo je podana osnova za ekonomsko politiko, ki temelji na pravičnosti in omogoča mednarodne gospodarske, trgovske in finančne odnose (John XXIII, 1961).

Papež Pavel VI leta 1971 izda apostolsko pismo z naslovom *Octogesima adveniens* (Ob osemdesetletnici). Papež v pismu spregovori o negativnih posledicah svetovnega razvoja, kot so kriminal, brezdomci, begunci, tuji delavci ter revščina in beda območij, ki ne morejo slediti razvoju (Juhant & Valenčič, 1994, str. 24).

Razvoj uradnega krščanskega stališča do ekonomskih vprašanj se je nadaljeval pod papežem Janezom Pavlom II, ki je izdal okrožnico *Laborem exercens* (O človeškem delu) ob devetdeseti obletnici okrožnice *Rerum novarum*. Papež v delu nadgradi razmišljanja svojih predhodnikov, sistematično ovrednoti delo, sredstva in kapital ter se dotakne tem, kot so nezaposlenost in zapostavljenost določenih gospodarskih panog, še posebno kmetijstva. Nazorno opiše pravice delavcev, kot so pravična plača, zdravstveno zavarovanje, pokojnina, pravica do takšnih delovnih razmer, ki ne prizadenejo duhovnega in telesnega zdravja, ter pravica do počitka in oddiha (John Paul II, 1981).

Isti papež leta 1987 opozori tudi na nesorazmerno razvitost severa in juga, zadolženost, brezposelnost in recesijo v okrožnici *Sollicitudo rei socialis*.

Ena sodobnejših in pomembnejših okrožnic *Centesimus annus* (Ob stoletnici) izide leta 1991, v obdobju razpada komunistične ideologije. V tej okrožnici papež kritično opisuje delovanje obstoječih ekonomskih institucij, razmišlja o pravilnem delovanju vladajočih v ekonomskih sistemih ter predstavi pogled na možne poti k izboljšavam obstoječih sistemov. Papež zagovarja delovanje tržnega gospodarstva, za katero je potreben prostor svobode, kamor

država naj ne bi posegala. Vseeno država mora izoblikovati okvir, v katerem se gospodarsko življenje lahko razvija. To je možno doseči z zagotavljanjem individualne svobode in pravice do zasebne lastnine ter varovanjem le te, z vzdrževanjem stabilne valute ter s pravilnim načrtovanjem okolja. S tem se po mnenju papeža vzpostavi osnovni predpogoj za svobodno gospodarstvo, ki obstoji v določeni enakosti delavcev, kjer nihče ne pridobi tolikšne moči, da drugega obsodi na sužnost. Delavec mora biti za opravljeno delo plačan s primerno visoko plačo, ki delavcu in njegovi družini omogoči poleg preživetja tudi možnost varčevanja. Delavec naj dela v okviru primerne delovnega časa, poleg tega naj mu ostane čas za razvedrilo. V okrožnici se papež temeljito dotakne sindikatov in njihove vloge. Posebej pa opozori na drugo obliko lastnine, ki ni nič manj pomembna od posesti zemlje in naravnih virov. To je posest znanja, tehnike in odprtih možnosti, ki naj se prav tako uporablja v dobro in ne z namenom nedovoljenega zaslužka in izkoriščanja (John Paul II, 1991).

Drugi vatikanski cerkveni zbor med letoma 1962 in 1965 je pripomogel, da se je katoliška cerkev s svojim naukom približala hitri dinamiki razvoja sveta. Poleg novih teoloških smernic so na koncilu obravnavali tudi ekonomska in socialna vprašanja. Glavna misel je bila, da je le s spoštovanjem moralnih principov mogoče preprečiti porazne rezultate ekonomskih sistemov, tako kapitalističnih kot socialističnih. Opomnili so bogate in revne, vladajoče, podjetnike in delavce, naj odgovorno delujejo v smeri preprečevanja katastrofe revolucije. Na ta način cerkev zagovarja smernice družbeno odgovornega ravnanja, se pravi koncept, kjer podjetja in posamezniki v svoje poslovne dejavnosti in odnose s svojimi interesnimi skupinami vključujejo vprašanja glede družbeno odgovornega ravnanja z ljudmi, odnosa do naravnega in urbanega okolja, poštenega trgovanja, odnosa do dobaviteljev, kupcev in drugih zunanjih deležnikov, odnosa do skupnosti, v kateri podjetje deluje, odnosa do širše javnosti ter družbeno odgovornega investiranja. Govor je bil tudi o upravičenosti stavke, razdelitvi dobrin ter ekonomski zaostalosti tretjega sveta. Posebno pa je bilo poudarjeno, da cerkev ni navezana na katerikoli specifičen ekonomski sistem (Cajnkari, 1968, str. 379).

2.7 Razlaga ekonomskih vprašanj na podlagi Biblije

Biblija ali Sveto pismo je temeljni zbor naukov in vodilo kristjanov v njihovem življenju. Prav tako je Biblija izredno bogat vir za ekonomsko razumevanje in razmišljanje kristjana. Mnogo piscev o ekonomski materiji je črpalo vsebino že iz Stare zaveze, vseeno pa Nova zaveza nudi osvežen vpogled na ekonomske vsebine, posebno Evangelij po Luku, v manjšem obsegu tudi Evangelija po Mateju in Marku kot tudi Apostolska dela. Apostol Pavel se v svojih Pismih Korinčanom, Efežanom in Tesaloničanom dotakne tem, kot so delo in plačilo ter obveznost bogatih do revnih, zelo dobro pa prikaže tudi poznavanje delovanja takratnih ekonomskih sistemov na območju vzhodnega Mediterana. V Apokalipsi, eni izmed knjig Nove zaveze, ki je relativno zahtevna pri razlagi zaradi duhovno preroškega značaja, je opisan globok pogled na materialni svet. Vsebinsko se odraža v krščanskem pogledu na dolgoročni

razvoj, kjer naj bo duševni razvoj posameznika in izpolnitev človekovih osebnih prizadevanj pred materialističnim napredkom družbe, se pravi večji poudarek naj bo na biti in manjši na imeti (Wilson, 1997, str. 68–69). Vseeno Biblija prvenstveno ni namenjena proučevanju ekonomskih vprašanj, zato se njena vsebina ne dotakne specifičnosti ekonomskega sistema.

2.7.1 Pogled na blaginjo

Krščanski pogled na blaginjo oziroma materialno bogastvo lahko najbolje razberemo iz Svetega pisma (Sveto pismo stare in nove zaveze: slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov, 1996). Nekaj temeljnih poudarkov je zbranih v tem razdelku.

Odnos do blagostanja se zelo nazorno odraža v Lukovih evangelijih, kjer je opisan položaj revnih in bogatih v božjih očeh. V evangeliju po Luku beremo: »Blagor vam, ubogi, kajti vaše je Božje kraljestvo. Blagor vam, ki ste zdaj lačni, kajti nasičeni boste. Blagor vam, ki zdaj jokate, kajti smejali se boste.« (Lk 6, 20–21). Besede spodbujajo materialno šibkejše, ki trpijo pomanjkanje, naj ne obupujejo, saj bodo nagrajeni v posmrtnem življenju (Gordon, 1989, str. 62–64). Istočasno pa lahko razberemo priporočilo, naj kristjan ne postavlja materialnih dobrin pred vse ostalo: »Pazite in varujte se vsake pohlepnosti, kajti življenje nikogar ni v obilju iz njegovega premoženja.« (Lk 12,15).

Prav tako naj človek ne zapostavlja svojega duševnega in duhovnega razvoja, če živi v materialnem blagostanju. Premožni tako lahko berejo: »A gorje vam, bogataši, kajti svojo tolažbo že imate. Gorje vam, ki ste zdaj siti, kajti lačni boste. Gorje vam, ki se zdaj smejete kajti žalovali in jokali boste.« (Lk 6,24–25). Z drugimi besedami, človek naj ne malikuje materialnih dobrin tega sveta, ki so minljive, ampak si prizadeva tudi za notranje bogastvo. V ta namen Luka zapiše: »Saj je življenje več kot jed in telo več kot obleka.« (Lk 12,23) ter »Noben služabnik ne more služiti dvema gospodarjema; ali bo enega sovražil in drugega ljubil, ali pa se bo enega držal in drugega zaničeval. Ne morete služiti Bogu in mamonu.« (Lk 16,13).

Na podlagi navedenih citatov iz Svetega pisma ne smemo napačno sklepati, da naj kristjan zavrača materialne dobrine in obsoja tiste, ki posedujejo in uporabljajo bogastvo. Bistveno sporočilo krščanstva je, naj posameznik ne bo prevzet z materialnim bogastvom, kajti ravno prevzetost hitro vodi k zapostavljanju in zavračanju vere (Gordon, 1989, str. 64–76).

Že v Svetem pismu je močno poudarjena obveza bogatih pri pomoči revnim. Luka jasno zapiše Jezusovo sporočilo: »[...] Prodaj vse, kar imaš, razdaj ubogim in imel boš zaklad v nebesih; [...]« (Lk 18,22). Svetopisemska besedila je mogoče interpretirati na različne načine, zato v njih ni smiselno iskati odgovora na specifično ekonomsko vprašanje optimalne distribucije materialnih dobrin v družbi. V ospredju je sporočilo pomembnosti zadovoljevanja

osnovnih potreb vsakega posameznika, kar je dolžnost kristjana, še posebno bogatejših. Nauk je namenjen posamezniku v smislu solidarnosti do materialno šibkejših (Wilson, 1997, str. 71–72).

Ugotovimo lahko, da se Sveto pismo preko načela pravičnosti in pomoči bogatejših materialno šibkejšim omejuje na redistribucijsko vlogo trga, nikjer pa se ne dotakne alokacije. Nikjer ni zapisano, katere dobrine in v kolikšnem obsegu naj človek ustvarja.

Apostol Pavel je v Drugem pismu Korinčanom zapisal: »Kdor ima namreč dobro voljo, je dobrodošel s tistim, kar ima, ne glede na to, česar nima. Ne gre namreč za to, da bi drugi dosegli olajšanje, vi pa bi živeli v stiski. Za enakost gre. V sedanjem času bo vaše obilje lajšalo njihovo pomanjkanje, da bo tudi njihovo obilje lajšalo vaše pomanjkanje. Tako bo prišlo do enakosti, kakor je pisano: Kdor je veliko nabral, ni imel preveč, in kdor malo, ni imel premalo.« (2 Kor 8,12–15). Iz teh besed lahko razberemo krščansko sporočilo, naj tisti posamezniki, ki imajo v lasti materialne vire, in tisti, ki imajo nalogo redistribucije materialnih dobrin, ravnajo odgovorno do ostalih, ki tega nimajo. To pa nikakor ne pomeni, naj se bogatejši odpovejo vsej svoji lastnini v imenu enakosti. Poudarek je na obveznosti skupnosti, da sredstva porazdeljuje, vendar ne na način skupne lastnine (Gordon, 1989, str. 101–111).

Potrebno je omeniti, da cerkev nikoli ne zagovarja iluzorne materialne enakosti med vsemi ljudmi. V Svetem pismu v eni izmed prilik celo zasledimo: » ›Zakaj torej nisi vložil mojega denarja v hranilnico in bi ga jaz ob vrnitvi dobil z obrestmi vred?‹ In rekel je tistim, ki so stali zraven: ›Vzemite mu mino in jo dajte tistemu, ki jih ima deset.‹ Oni pa so mu rekli: ›Gospod, ima jih že deset.‹ ›Povem vam: Vsakemu, ki ima, se bo dalo, in tistemu, ki nima, se bo vzelo tudi to, kar ima.‹ « (Lk 19, 23–26).

Krščanski nauk uči, da smo ljudje prejeli moč upravljanja z viri od Boga, zato moramo ravnati odgovorno in preudarno, lahko rečemo celo produktivno. Enako velja tudi za plemenitenje kapitala, saj je prejemanje obresti v krščanstvu povsem sprejemljiv vir dohodka. Tudi v Evangeliju po Mateju je moč prebrati: »Pristopil je tisti, ki je prejel pet talentov. Prinesel je pet drugih in rekel: ›Gospodar, pet talentov si mi izročil, glej, pet drugih sem pridobil.‹ Gospodar mu je rekel: ›Prav, dobri in zvesti služabnik! V malem si bil zvest, čez veliko te bom postavil. Vstopi v veselje svojega gospodarja!‹ [...] Nazadnje je pristopil oni, ki je dobil en talent, in rekel: ›Gospodar, vedel sem, da si trd človek. Žanješ, kjer nisi sejal, in zbiraš, kjer nisi razsul. Zbal sem se in sem šel ter zakopal tvoj talent v zemljo. Glej, tu imaš, kar je tvojega!‹ Gospodar pa mu je odgovoril: ›Malopridni in leni služabnik! Vedel si, da žanjem, kjer nisem sejal, in zbiram, kjer nisem razsul? Zato bi moral dati moj denar menjalcem in ob vrnitvi bi jaz prejel svojo lastnino z obrestmi.‹ (Mt, 25,20–27). Presežna sredstva, ki jih vlagamo v banke ali druge naložbe v krščanski miselnosti niso videna kot slepo kopičenje bogastva, temveč kot bolj produktivna raba sredstev.

Za kristjana je pomembno, da ne ignorira nauka, ki izhaja iz Svetega pisma, temveč ga upošteva skupaj z rezultati ekonomskih analiz. Ekonomija za kristjana predstavlja orodje, nauk Svetega pisma pa vodilo, kako uporabiti dobljene ekonomske rezultate.

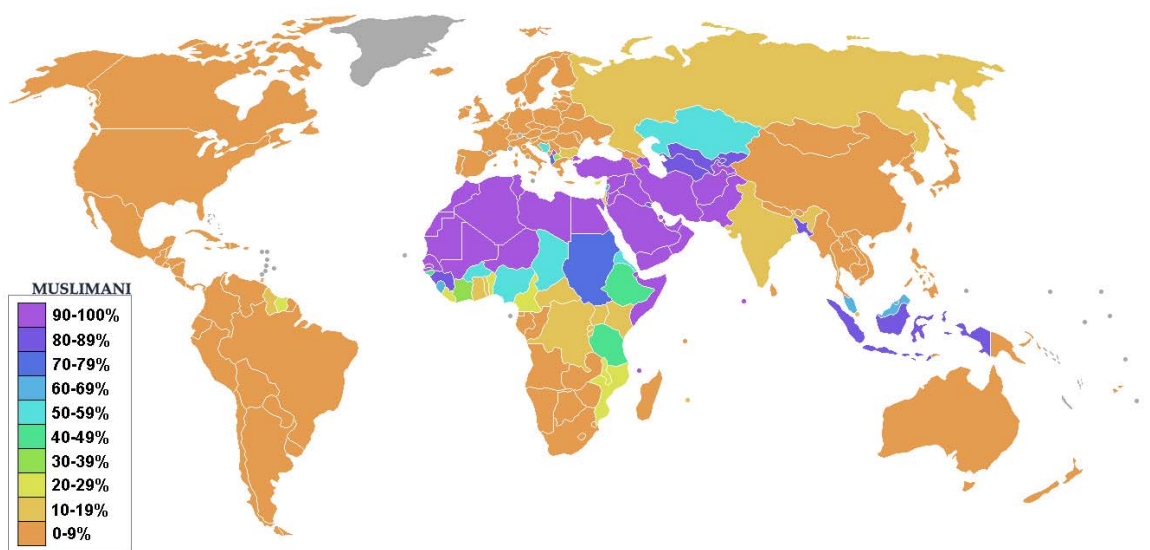
3 ISLAMSKI EKONOMSKI SISTEM

3.1 Islam

Islam je druga najbolj razširjena monoteistična religija na svetu, takoj za krščanstvom. Verniki se imenujejo muslimani. Danes se med muslimane prišteva okoli 1,3 milijarde ljudi, kar je približno petina svetovnega prebivalstva. Muslimani se delijo na tri glavne veje: sunitsko, šiitsko in haridžitsko. Nekateri priznavajo tudi četrto vejo sufizem, mistični islam, vendar pa se imajo mnogi sufistični redovi bodisi za sunite, bodisi za šiite. V zadnjih letih število vernikov najhitreje narašča prav v islamu, predvsem na račun visoke rodnosti. Širitev islama izven tradicionalnega arabsko-muslimanskega sveta je mogoče pojasniti zlasti z migracijami (Wikipedija, prosta enciklopedija [Islam], 2008).

Iz Slike 2 je razviden odstotek prebivalstva muslimanske veroizpovedi v posameznih državah sveta. Islam je edina veroizpoved, ki jo navajajo v uradnem nazivu držav. Nekatere države se namreč imenujejo »islamske republike«. Države, kjer med religijami prevladuje islam, se nahajajo na Bližnjem vzhodu, severni Afriki in jugovzhodni Aziji.

Slika 2: Odstotek prebivalstva muslimanske veroizpovedi v državah sveta

Vir: Wikipedija, prosta enciklopedija [Islam], 2008.

V zadnjih desetletjih se je z razvojem gospodarstev islamskih držav povečalo zanimanje za ideje islamske skupnosti, ki se odražajo v ekonomskem življenju muslimanov. To potrjuje dejstvo, da je bilo v zadnjih treh desetletjih napisanih več del o islamski ekonomiji kot prej v tisoč štiristo letih. Zagovorniki delovanja ekonomije po islamskih načelih so mnenja, da lahko islamski ekonomski sistem uspešno združuje principe kapitalizma in socializma. Pri delovanju islamskega ekonomskega sistema veljajo tri temeljne smernice: nasprotovanje uporabi obresti, ki izhaja iz interpretacije Korana, izvajanje zakata, ki je vrsta redistribucije, ter sprejemanje vseh ekonomskih odločitev na podlagi islamskih moralnih norm (Kennet, 2001, str. 59).

3.2 Začetki islamske ekonomije

Že prerok Mohamed je posvečal posebno pozornost ekonomskemu pravu, kot trgovec pa je imel veliko praktičnega znanja o trgovanju. Na podlagi intenzivne trgovine med mesti v takratnem muslimanskem svetu je bila relativno mlada religija kaj kmalu soočena z izzivom ustvariti celovitejšo in specifično ekonomsko doktrino. V ta namen so nastale številne šole, ki so poleg verskih obravnavale tudi ekonomske teorije. Sprva je bilo moč zaslediti zapise, kjer je bila opisana ureditev trgovanja v posameznih mestih, vloga tržnih nadzornikov, ki so nadzirali transakcije, ter delovanje tržnega sodišča, ki je sodelovalo z versko oblastjo (Baeck, 1994, str. 99–100).

Kljub vsemu prvi pomembnejši zapisi islamskih učenjakov, vezani na ekonomsko tematiko, datirajo v pozno trinajsto in zgodnje štirinajsto stoletje. Med omembe vredne učenjake na tem področju zagotovo spada Ibn Taymiyyah (1263–1328), ki je analiziral tržne mehanizme. Podrobno je predstavil zakonitosti zveze med povpraševanjem in ponudbo in obravnaval ustanove, ki so vodile ekonomske aktivnosti. Opisoval je prednosti in slabosti regulacije oziroma deregulacije trga ter razpravljal, kako naj bo regulirano javno življenje, da bo v družbi prisotna visoka zavest v smislu preprečevanja nepoštenosti, prevarantstva, slabe izdelave, izkoriščanja in izsiljevanja (Baeck, 1994, str. 102–104).

Pomembni tematiki uvedbe denarja kot sredstvu menjave in sredstvu merjenja vrednosti v skladu z muslimanskimi načeli se je posvetil Ibn al-Qayyim (1292–1350). S podobno tematiko se je ukvarjal tudi al-Maqrizi (1364–1442), ki je napisal študijo monetarnega sistema (Baeck, 1994, str. 105).

Znaten prispevek k razvoju islamske ekonomske miselnosti se pripisuje filozofu in zgodovinarju Ibn Khaldunu (1332–1406), katerega vpliv na kasnejše muslimanske učenjake lahko primerjamo z vplivom Tomaža Akvinskega v krščanskem svetu. Pogled na ekonomsko življenje je izpeljal iz ideje o vlogi države in njene politične ureditve, zato je ekonomijo in

politiko obravnaval kot eno disciplino. Znana je njegova za tisti čas napredna primerjava dveh različnih tipov ekonomije.

Prvi tip ekonomije je imenoval primitivna ekonomija ruralnega okolja, kamor je uvrščal poljedelstvo, živinorejo in lov. V takšnem okolju so bile po njegovem mnenju ekonomske aktivnosti negotove in ni obstajala garancija za zaščito udeležencev. Zato je bil prepričan, da lakota tistega časa ni bila posledica naraščajočega povpraševanja in nezmožnosti zadostne pridelave na omejenih obdelovalnih površinah, ampak kaotičnega stanja, ki je slabilo delovanje gospodarstva (Jones, 2003, str. 187).

Drugi tip civilizirane ekonomije je Ibn Khaldun predstavil kot okolje, kjer sredstvo menjave predstavlja denar, kjer delujejo talentirani, izobraženi in izurjeni ljudje. Opisal je način, kako je moč v urbanem prostoru na podlagi dosledne zakonodaje in učinkovite birokracije zagotoviti varnost in okolje, ki spodbuja ekonomske aktivnosti. Zagovarjal je teorijo produkcije z visoko stopnjo specializacije in delitve dela na podlagi močne zaščitne oblasti. Prav tako se je strinjal s povpraševanjem, ki ga je ustvarjala država, saj je kljub višanju cen prihajalo do spodbujanja ekonomskih aktivnosti. V opisanem lahko razberemo zametke koncepta dohodkovne elastičnosti na strani povpraševanja in makroekonomske teorije inflacije. Med drugim je bil Ibn Khaldun tudi goreč nasprotnik korupcije in višanja davkov zaradi nesmotrne porabe sredstev, saj naj bi bila to glavna vzroka za propad urbanega okolja (Wilson, 1997, str. 128–131). Nekoliko zastarel je bil le njegov koncept uporabe zlata in srebra namesto denarja. Cena zlata in srebra naj bi bila po njegovem mnenju fiksna in bi predstavljala merilo vrednosti. Težo in vrednost srebrnikov in zlatnikov pa naj bi kontrolirale verske ustanove (Baeck, 1994, str. 115–117).

Na podlagi dejstva, da je bilo mnogo uglednih islamskih učenjakov dobro seznanjenjih s principi delovanja takratnih ekonomskih sistemov, je nastala obširna zbirka del z ekonomsko vsebino. Kot predani muslimani so se avtorji v svojih tekstih z ekonomsko vsebino pogosto nanašali na nauk iz Korana (Baeck, 1994, str. 118).

3.3 Moderna islamska ekonomija

Delovanje ekonomskih sistemov se je od časa preroka Mohameda do danes močno spremenilo, vendar glavni izziv današnjim islamskim ekonomistom predstavlja interpretacija islamskega nauka v sodobnem kontekstu in oblikovanje ekonomskega modela, ki bi deloval v praksi. Tako kot v krščanskem svetu je tudi med muslimanskimi ekonomisti ključna točka interpretacije morala.

Med muslimanskimi ekonomisti obstajajo zagovorniki radikalnega politično ekonomskega proučevanja, ki ekonomijo pojmujejo kot del moralne filozofije. Ti vztrajajo pri načelu, naj se

ekonomske odločitve v ekonomskem sistemu sprejemajo brezkompromisno le na podlagi islamskega nauka in morale, ne glede na sodobne ekonomske protiargumente in morebitne nastale stroške. Glavni cilj te vrste ekonomistov je ustvariti celovit islamski ekonomski model, ki navadno ignorira in zavrača principe zahodnih ekonomij, saj zahodni kapitalizem pojmujejo kot izkoriščevalski imperialistični sistem brez moralnih vrednot.

V drugo večjo skupino sodobnih islamskih ekonomistov uvrščamo posameznike, ki kljub upoštevanju islamskega izročila priznavajo vrednost orodij in metod zahodne ekonomije. Osnovni cilj te skupine ekonomistov je potrditi, kaj iz klasične in neoklasične ekonomske teorije je sprejemljivo za muslimane, ter izločiti in najti alternativo tistemu, kar ni v skladu z islamskim naukom in moralo. Celovito gledano so standardi v ekonomiji, ustvarjeni s strani sodobnih islamskih ekonomistov, na višji rani kot so bili v zgodovini. Kljub temu ostaja dejstvo, da obstaja znatna kontinuiteta med klasičnimi islamskimi idejami in sodobnimi islamskimi gospodarstvi, saj se daje večji poudarek na fundamentalno islamsko miselnost kot na pozitivne elemente sodobnih ekonomij (Baeck, 1994, str. 123–124).

Islamski ekonomist Muhammad Umer Chapra predlaga tri načela, ki naj bodo vodilo muslimanom v ekonomski realnosti in po njegovem mnenju pripomorejo k uspešnemu ekonomskemu razvoju (Wilson, 1997, str. 141–142). Ta so:

- spoštovanje solidarnosti in enotnosti, ki izhaja iz edinstvenosti sveta, ustvarjenega od Boga,
- dolžnost uporabljati vire učinkovito in odgovorno,
- zagotavljanje socialno ekonomske pravičnosti, ki izhaja iz upoštevanja šeriatskega prava ter zavračanje izkoriščanja in zatiranja.

Današnji islamski ekonomski sistem je postavljen pred pomembno vprašanje, ali je gospodarski razvoj mogoč brez sprememb v sistemu vrednot, saj se je v krščanskih ekonomskih sistemih pokazalo, da so bile le te nujne za uspešen razvoj tržnega gospodarstva. Uspešen razvoj je namreč mogoč pod pogojem, da so pridobljena nova znanja in napredne tehnologije združljive z ohranjanjem tradicionalnega islamskega sistema vrednot.

3.3.1 Riba in islamsko bančništvo

Posebnost in pomembna značilnost finančnega sistema v islamu je prepoved ribe, ki izhaja iz nauka Korana. Riba pomeni zaslužek, pridobljen s posojanjem denarja, to so obresti. Koran namreč pojmuje prejemanje obresti kot privajanje tujega premoženja in v obrestih vidi spodbudo ljudem, da služijo s posojanjem denarja namesto z delom. Obresti povzročajo dodatno bogatenje posojilodajalcev ter siromašenje in izkoriščanje posojilojemalcev, kar je socialno nesprejemljivo (Bećirović, 2001, str. 99–101). Riba je najverjetneje najpogosteje

obravnavana tematika v delih muslimanskih ekonomistov. Ti se ne morejo povsem zediniti, kaj natančno riba vključuje in kako njeno prepoved vplesti v odnos med islamsko ekonomijo in ekonomijami preostalega sveta. Ključno vprašanje je, ali riba zajema tako nominalno kot realno obrestno mero in kakšna je povezava z obrestno mero, ki se uporablja kot orodje monetarne politike, čeprav je naloga monetarnih oblasti ohranjati nično obrestno mero (Awan, 1983, str. 33).

Alternativo ribi, ki se uporablja v sodobnem islamskem finančnem sistemu, v svojem delu predstavi Wilson (1997, str. 151–152). Ta temelji na konceptu delitve dobička med posojilodajalcem in posojilojemalcem. Vračilo posojilodajalcu je vezano na dobiček, ki ga je ustvaril posojilojemalec s posojenimi sredstvi, kar pomeni variabilen znesek vračila, ki ne more biti določen vnaprej. Na ta način je zaslužek posojilodajalca v muslimanskem svetu opravičen s tveganjem, ki ga je sprejel v trenutku posojila. V primeru, ko posojilojemalec ne ustvari dobička ali celo ustvari izgubo z izposojenimi sredstvi, posojilodajalec ne prejme vračila ali le del tega. S tem se odgovornost in tveganje posojilodajalca v islamskem finančnem sistemu močno poveča, zmanjša pa se odgovornost posojilojemalca. Zato je primer bankrota v islamskem finančnem svetu veliko redkejši pojav kot v zahodnem krščanskem. Za lažjo predstavo lahko opisani način posojil primerjamo s financiranjem tveganega kapitala (venture capital financing) v zahodnih ekonomijah.

Takšen način dajanja in jemanja posojil v islamskem finančnem sistemu pomeni drugačno vlogo islamskih bank, kot jo imajo banke na zahodu. Islamske banke so močnejše in aktivnejše vključene v samo poslovanje in ekonomsko delovanje njihovih strank, predvsem posojilojemalcev.

Večji del storitev, ki jih islamske banke ponujajo svojim strankam, je zelo podoben storitvam zahodnih bank. Stranke uporabljajo običajne transakcijske račune, poslujejo z bančnimi karticami in uporabljajo bančne avtomate, a vse poteka brez vsakršnih obresti. Običajno stranke ne morejo prekoračiti bančne vloge oziroma potrošiti več sredstev, kot jih imajo na računih, v nasprotnem primeru morajo banki obrazložiti vzrok nastale situacije.

Osebe, ki vlagajo presežna sredstva v islamsko banko, se pojmujejo kot bančni vlagatelji, ki so udeleženi pri dobičku banke. Večja količina in daljše obdobje vloženih sredstev povečujeta posameznikov delež v dobičku banke. V primeru, da banka ne ustvari dobička, vlagatelj ne dobi nikakršnega deleža, toda vrednost depozita ostane zajamčena. Tudi banke pogosto zavarujejo posojila s formalno lastninsko pravico do popolnega vračila v smislu brezobrestnega leasinga ali z aktivnim nadzorom uporabe posojenih sredstev. Prav tako imajo vlagatelji prednost v primeru likvidacije banke, kar ločuje njihov status in status delničarjev. Islamske banke enako kot banke na zahodu delujejo s ciljem maksimiziranja vrednosti v prid lastnikov, toda pri islamskih bankah je dobiček pomemben tudi za varčevalce, saj določa njihov zaslužek. Delničarji lahko utrpijo tako izgubo kot dobiček na podlagi gibanja vrednosti

delnic, občasno so nagrajani na podlagi dividend, ki so prav tako vezane na dobiček banke. Vseeno je potrebno poudariti, da so delniški trgi zaenkrat v islamskem svetu slabo razviti.

Pri posameznikih, ki imajo velika presežna sredstva in jih nameravajo vložiti dolgoročno, lahko banka deluje kot posredni člen do izposojevalca sredstev. V takem primeru je posojilodajalec udeležen neposredno pri dobičku izvedenega projekta in ne v dobičku banke, kar seveda pomeni večji potencialni zaslužek, s tem pa tudi večje tveganje. V tovrstnem delovanju banka posrednica zaračunava vlagatelju in prejemniku sredstev stroške organizacije takšnega posla ter strošek nadzora pri delitvi končnega dobička med posojilodajalcem in posojilojemalcem (El-Zein, 1996, str. 126–130).

Možnost financiranja določa poslovna potreba in priložnost in ne cena posojenega denarja. Tovrsten način delovanja islamskega finančnega sistema pomeni neodvisnost od obrestne mere, ki je določena na osnovi monetarne politike.

V zadnjih letih vrednost in velikost islamskih bank močno raste, saj se poleg muslimanov za tovrstno bančno poslovanje odloča vedno več nemuslimanov. V ta namen so začele tudi nekatere zahodne banke ponujati tovrstne možnosti poslovanja, ki so privlačne tako za muslimanske priseljence na zahodu, kot tudi za posamezne nemuslimane. Za islamsko bančništvo je značilna tudi prepoved naložb v dejavnosti, ki veljajo pri muslimanih za neetične, kot so proizvodnja alkohola, igre na srečo in druge (Mihajlović, 2006).

3.3.2 Zakat

Islamski ekonomski sistem ne postavlja samosvojega ogrodja delovanja le v zasebnem sektorju na način brezobrestnega bančništva, temveč zapoveduje pravila tudi v primeru delovanja javnih financ skozi obdavčenje. Eden najpomembnejših davkov v islamu se imenuje zakat. Osnova tega davka je lastništvo oziroma premoženje. Plačuje se na letni osnovi z enotno stopnjo 2,5%. Tudi v primeru zakata islamski ekonomisti niso povsem zedinjeni o tem, kaj natančno se vključuje v izračun osnove in kaj ne. Na ta način v praksi prihaja do razlik na različnih območjih. Navadno so izključena bivališča in prevozna sredstva ter poslovni obrati in oprema, vključujejo pa se finančni deleži v podjetjih, blago za trgovanje, vzrejene živali.

Plačevanja zakata se obravnava kot verska dolžnost in na podlagi tega dejstva lahko prihaja do izmikanja plačilu, četudi to v islamu pomeni moralni greh. Zakat se ne uporablja kot inštrument v fiskalni politiki držav, saj velja za obliko delitve miloščine, namenjene najbolj potrebnim in obubožanim. Za zbiranje je navadno zadolženo posebno ministrstvo za verske zadeve, ki skrbi tudi za učinkovito delitev sredstev. Zbrana sredstva se večinoma uporabljajo

v namene zdravstvene oskrbe in izobraževanje revnih, nikoli pa v vojaške namene in infrastrukturna dela (Wilson, 1997, str. 157–158).

3.3.3 Zavarovalništvo

Tako kot v drugih ekonomskih sistemih so tudi v islamskem podjetja pri svojih aktivnostih izpostavljena poslovnemu tveganju. Toda v islamu lahko podjetja pri zavarovalnicah zavarujejo le tveganja iz naslova transporta in distribucije. Tudi življenjska zavarovanja veljajo za nezakonita, saj islamski nauk uči, da o življenju in smrti na tem svetu odloča Alah. Nenaklonjenost zavarovalništvu posledično zavrača v islamu prepovedano špekulativno ravnanje (Wilson, 1997, str. 159).

Islamsko prepričanje v veliki meri zavrača institucionalno zavarovalništvo, saj prevladuje mnenje, da medsebojno povezana skupnost vernikov lahko vzpostavi močan mehanizem podpore tistim, ki so utrpeli kakršnokoli škodo (El-Zein, 1996, 116–120).

3.4 Razumevanje ekonomije na podlagi Korana

Za poznavanje osnovnih principov islamske ekonomije je potrebno dobro znanje temeljnega vira muslimanov, Korana, ki vsebuje več vsebine o ekonomski materiji kot Sveto pismo. Preko 1400 ajatov (verzov) od skupno 6226 se neposredno ali posredno dotika ekonomske tematike. Prav tako je Koran zelo ekspliciten glede ekonomskega nauka, čeprav je vsebina predvsem moralno religiozne narave. V nadaljevanju si bomo pri citiranju nekaj pomenljivejših citatov pomagali s slovenskim prevodom Korana (Majaron, 2005).

3.4.1 Materialno bogastvo

Tako kot v Svetem pismu tudi v Koranu jasno piše, naj verniki ne hlepijo le po materialnih dobrinah in naj ne vztrajajo pri prekomernem kopičenju premoženja, saj takšno ravnanje vodi k zapostavljanju duhovnih potreb. Pohlep po dobrinah, ki jih posameznik vidi pri sočloveku, je nezaželen: »Ne poželite si tistega, s čimer je Gospod odlikoval nekatere med vami! Moškemu pripada nagrada za storjeno delo in ženskam pripada nagrada za storjeno delo. Prosite Boga, naj vam daruje od svojega obilja. On je resnično popolnoma vseveden!« (4:32) Z drugimi besedami, v Koranu je neposredno obsojeno nesmiselno kopičenje materialnih dobrin: »Prevzeti ste od kopičenja premoženja« (102:1).

Medtem ko si zahodni oziroma krščanski ekonomisti večinoma zastavljajo vprašanje, kako lahko razdelitev dohodka in bogastva prinese družbi kot celoti večjo korist oziroma zadovoljstvo, se ekonomisti v islamu sprašujejo predvsem, kakšna nagrajevanje in razdelitev

sta pravična ali upravičena in kakšna ne. Za muslimane se vsaka naloga ali delo, ki ne terja od posameznika napora oziroma truda, šteje kot neproduktivno. Kar je neproduktivno, pa naj ne bo nagrajeno. Osnovni primer takšne miselnosti so obresti, pridobljene kot nagrada za odloženo potrošnjo. Za muslimane velja dobljeno povračilo zaradi odložene potrošnje celo za nekaj nepravičnega, saj dohodek ni pridobljen z delom oziroma naporom, ampak s čakanjem. Prav tako v islamu kot nepravičen in nepošten pojmujejo zaslužek, pridobljen z igrami na srečo in izkoriščanjem (Wilson, 1997, str. 121–122).

Muslimani verujejo, da je vsaka pridobljena materialna dobrina ali plačilo namenjeno od boga Alaha, kar je zapisano tudi v Koranu: »Gospod vas ustvari in oskrbuje. [...] Hvaljen naj bo Gospod in vzvišen naj bo nad vsemi, ki jih primerjajo z njim!« (30:40). Navadno ni pomembna količina materialnega bogastva muslimana, pomembno je zadovoljevanje potreb posameznika in ne položaj posameznika v primerjavi z drugimi. To lahko interpretiramo tudi kot podporo ideji o minimalnem predpisanem plačilu, ki bi omogočal vsem muslimanom človeka dostojno življenje.

Tako v islamu kot v krščanstvu je moč zaslediti sorodno miselnost, naj ima posameznik dovolj, nikakor pa ne, da bi vsi imeli enako. Takšna miselnost je v Koranu podkrepljena z besedami: »Gospod nekatere ljudi bolje oskrbi kot druge. A tisti, ki prejmejo več, ne dajejo tistim, ki so jim podrejeni, njihove potrebe pa so enake. Zakaj niso hvaležni za Gospodovo blagodat?« (16:71). Obenem pa v Koranu zasledimo sporočila, ki premožnim muslimanom nalagajo obveznost skrbeti za revnejše: »Vaše imetje in otroci so zgolj skušnjava. [...] Poslušajte, pokoravajte se in delite miloščino – v svoje dobro! Kdor se bo obvaroval pohlepa, bo uspel! Če rade volje posodite Gospodu, vam bo večkratno povrnil dolg in vam odpustil, zakaj velikodušen je in blag.« (64:15–17) in: »O, verniki! Delite od lepih stvari, ki jih pridobivate, in od tega, kar vam dajemo iz zemlje. Ne podarjajte malovrednih stvari, ki jih niti sami ne bi sprejeli, razen z zaprtimi očmi. [...] « (2:267) ter: »Lepo je, če javno delite miloščino, za vas pa je boljše deliti revnim, ko nihče ne gleda; s tem se pri Bogu odkupite za svoje grehe. On dobro ve, kaj počnete.« (2:271).

V islamskem svetu se bogastvo pojmuje kot sredstvo za služenje Bogu. Največje zadovoljstvo, ki je posledica posameznikovega bogastva, pa je zmožnost biti plemenit, velikodušen in radodaren. K velikodušnosti spodbuja tudi Koran: »Ti pa, ki delijo od svojega imetja v želji po Božji naklonjenosti in jim to postane navada, so kakor ploden vrt z obilico dežja, ki bogato obrodi. Kadar ni obilnega dežja, pade vsaj rosa. Gospod opazuje vaša dejanja!« (2:265) Nauk vernikom zapoveduje, da sta velikost dohodka in razporeditev bogastva na tem svetu nekaj manj pomembnega. Takšno prepričanje pa vsaj delno zmanjšuje skrb za kopičenje bogastva (Wilson, 1997, str. 123).

Če torej povzamemo, krščanstvo in islam sta si sorodna v zapovedovanju vernikom, naj ne stremijo le po materialnih dobrinah in prekomerno ne kopičijo bogastva, priznavanju razlik v posedovanem imetju in pozivanju k skrbi za socialno šibkejšo.

3.4.2 O prepovedi ribe

Eno zelo znanih že opisanih načel, ki izhaja iz Korana, je prepoved ribe. Služenje na podlagi obresti je zelo jasno obsojeno z naslednjimi besedami: »Ti, ki pobirajo obresti, bodo stali pred Gospodom, kakor ta, ki ga je satan z dotikom obnorel. Govorili so namreč: ›Obresti spadajo k trgovanju.‹ Gospod pa je dovolil trgovino in prepovedal obresti. Kdor sliši Gospodov nauk in se spreobrne, naj obdrži, kar si je dotlej prislužil, Gospod pa bo njegov sodnik. Kdor se znova vrne k takšnemu poslu, bo prebival v večnem ognju – za vedno bo ostal v njem.« (2:275) Islamski nauk vernike uči, naj bodo do dolžnikov prizanesljivi, nikakor pa ne izkoriščevalski (El-Zein, 1996, 131–134). V Koranu je zapisano: »Če je vaš dolžnik v težavah, počakajte, da bo lahko zbral denar. A vedite, še bolje je, če mu dolg odpustite.« (2:280)

Prepoved ribe, zapovedano v Koranu, se trudijo spoštovati v današnjih islamskih gospodarstvih, res pa je, da si glede njene interpretacije niso enotni. Prepoved ribe temeljno razlikuje muslimansko finančno ureditev od krščanske, v pogojih globalnega poslovanja pa ta razlika prihaja še bolj do izraza.

3.4.3 O trgovanju

V Koranu lahko zasledimo besede, ki blagovno menjavo obravnavajo kot nekaj, kar koristi vsem vpletenim, obenem pa ohranjajo pravico posameznika do nadzora nad zasebno lastnino: »O, verniki! Ne prisvajajte si nepošteno imetja drugega, smete pa trgovati v obojestransko zadovoljstvo. Ne pobijajte se med seboj! Bog je resnično usmiljen z vami,« (4:29). Prav tako je v Koranu nedvoumno obsojeno goljufanje oziroma sleparjenje pri trgovanju: »Bodite pravični pri merjenju in natančni pri tehtanju! Tako bo bolje za vas in tudi posledice bodo lepše.« (17:35). Zanimivo je tudi dejstvo, da so v muslimanskem svetu trgovci obravnavani kot izobraženci, ki imajo pomembno vlogo pri širjenju znanja in informacij med ljudmi (Wilson, 1997, str. 119–121).

Muslimani že v vsej svoji zgodovini dajejo distribuciji in trgovanju velik pomen. Prevladuje mnenje, da bi bila sama proizvodnja brez smisla ob slabi distribuciji in prodaji. Ugotovimo lahko, da je takšna miselnost sorodna modernemu zahodnemu ekonomskemu razmišljanju, ki ne dela razlik med proizvodnjo fizičnih dobrin in storitev.

4 PRIMERJAVA KRŠČANSKEGA IN ISLAMSKEGA EKONOMSKEGA SISTEMA

Ekonomski sistemi primerjamo na podlagi zbranih in obdelanih statističnih podatkov, kar pa ni lahko opravilo. Razlike v sestavi ter definiciji sistemov, standardih in zbiranju podatkov so razlog za ovire, na katere naletimo pri pripravi tovrstnih primerjav. Prav tako se nekateri pomembni kriteriji za primerjavo, kot na primer svoboda posameznika, težko merijo in vrednotijo. Nadalje se težave pojavijo tudi pri teoriji in metodologiji interpretiranja podatkov (Gardner, 1998, str. 21).

Četudi uspemo primerjalne kazalce pravilno ovrednotiti, se postavi vprašanje pomembnosti kazalcev, saj imamo ljudje oziroma skupine ljudi različne lestvice vrednotenja, na kar ima lahko močan vpliv tudi versko prepričanje.

4.1 Države z največjim deležem kristjanov in muslimanov

V realnem svetu so ekonomski sistemi veliko kompleksnejši kot v teoriji. V tem diplomskem delu zato podrobneje, tudi podatkovno, obravnavamo delovanje sodobnega krščanskega in islamskega ekonomskega sistema, da bi boljše razumeli, kako v resnici delujeta in kakšen je bil njun dosedanji razvoj. V ta namen primerjamo tri izbrane kazalce na primeru držav z največjim deležem kristjanov in največjim deležem muslimanov. Ti kazalci so bruto domači proizvod na prebivalca, indeks ekonomske svobode in indeks zaznavnosti korupcije. Vse primerjave in izpeljane analize temeljijo na predpostavki, da se v omenjenih državah najbolj odražajo krščanska oziroma muslimanska načela in miselnost v ekonomskem delovanju.

V Tabeli 1 so zbrani podatki iz osemnajstih držav z največjim deležem kristjanov in enakega števila držav z največjim deležem muslimanov v letu 2007. V obeh skupinah najdemo izredno geografsko razpršene in raznolike države, od majhnih otoških držav, kot so Malta, Bahamsko otočje in Sejšeli v skupini krščanskih držav ter Maldivi in Komori v skupini muslimanskih držav, do velikih držav kot so Argentina, Ukrajina, Iran, Alžirija in Libija. Velike razlike so v številu prebivalstva posameznih držav, vodilni je Pakistan z nekaj več kot 170 milijoni prebivalcev, medtem ko jih ima krščanski San Marino le okoli 30 tisoč. Prav tako se države močno razlikujejo po politični ureditvi, saj so zastopane države s parlamentarno demokratično ureditvijo, kot sta Grčija in Turčija, pa vse do Somalije, kjer že od leta 1991 vlada brezvladje. V Iraku in Afganistanu je v obravnavanem letu prevladovalo vojno stanje. Upravičeno lahko sklepamo, da izbrane države povezuje le visok odstotek religiozno opredeljenega prebivalstva.

Tabela 1: Države z največjim deležem kristjanov oziroma muslimanov v letu 2007

	KRŠČANSKE DRŽAVE	DELEŽ [%]	MUSLIMANSKE DRŽAVE	DELEŽ [%]
1.	San Marino	99,0	Mavretanija	99,9
2.	Romunija	99,0	Somalija	99,9
3.	Armenija	98,7	Zahodna Sahara	99,8
4.	Grčija	98,3	Maldivi	99,4
5.	Moldavija	98,2	Afganistan	99,0
6.	Malta	98,0	Alžirija	99,0
7.	Venezuela	98,0	Turčija	99,0
8.	Bolivija	97,0	Jemen	99,0
9.	Paragvaj	96,9	Maroko	98,7
10.	Bahamsko otočje	96,3	Iran	98,0
11.	Ukrajina	96,1	Tunizija	98,0
12.	Belorusija	96,0	Komori	98,0
13.	Ekvador	95,0	Libija	97,0
14.	Sejšeli	94,7	Irak	97,0
15.	Kolumbija	94,5	Pakistan	96,0
16.	Grenada	94,0	Jordanija	95,0
17.	Kostarika	94,0	Senegal	94,0
18.	Argentina	94,0	Džibuti	94,0

Vir: Wikipedija, prosta enciklopedija [List of religious populations], 2008.

Natančen pregled držav, zbranih v Tabeli 1, nam pokaže, da ni prisotna niti ena država članica sedmih industrijsko najrazvitejših držav (G7), kar pomeni, da države z visokim deležem krščanskega ali muslimanskega prebivalstva niso vodilne velesile, ki krojijo sodobno svetovno gospodarstvo.

Prav tako je potrebno opozoriti, da je v skupini krščanskih držav izpuščen Vatikan, zaradi specifičnosti majhne popolnoma teokratske države in nedostopnosti podatkov, ki bi bili primerljivi z gospodarstvi drugih držav.

4.2 Bruto domači proizvod na prebivalca

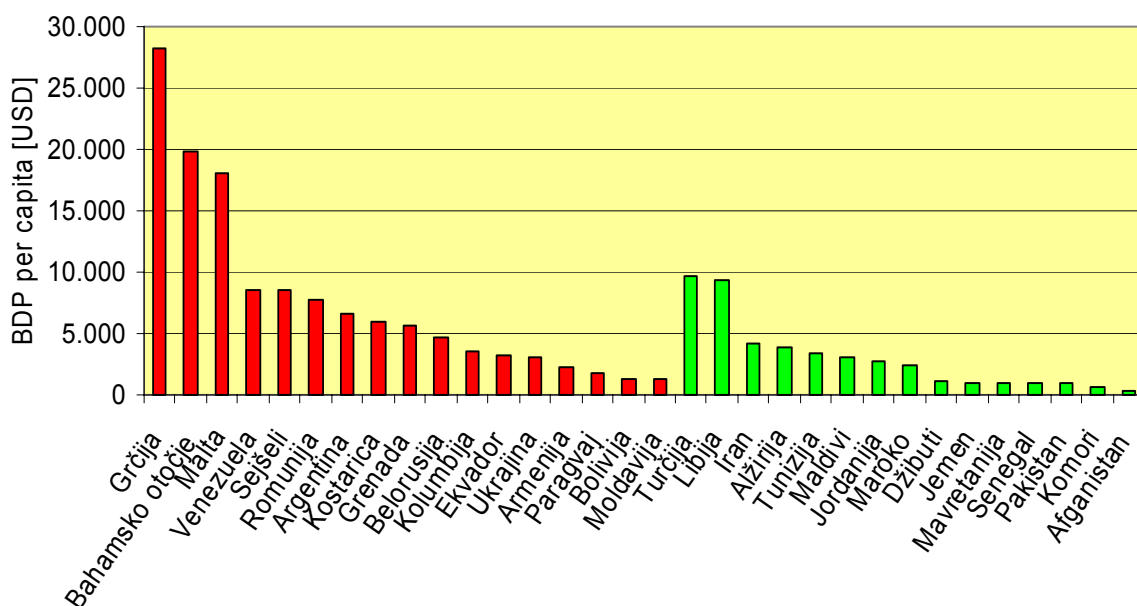
Verjetno najpogosteje uporabljen kazalec v primerjavi ekonomskih sistemov je bruto domači proizvod (BDP). Njegova primerjava služi mnogim namenom, najpogosteje prikazuje velikost in moč določenega ekonomskega sistema v primerjavi z drugimi. Za potrebe primerjalne analize v našem primeru je primerneje uporabiti podatke BDP na prebivalca za države z največjim deležem krščanskega in muslimanskega prebivalstva (glej Prilogo 1). S tem

kazalcem primerjamo ekonomsko razvitost oziroma do določene mere tudi življenjski standard posameznika, ki pripada obravnavanemu ekonomskemu sistemu.

Na Sliki 3 so grafično prikazani podatki o višini BDP na prebivalca v ameriških dolarjih za leto 2007 po posameznih državah. Stolpci rdeče barve, ki so razvrščeni od najvišje do najnižje vrednosti, prikazujejo BDP na prebivalca v sedemnajstih državah z največjim deležem kristjanov. Stolpci zelene barve, ki so prav tako razvrščeni padajoče, pa predstavljajo višino BDP na prebivalca v petnajstih državah z največjim deležem muslimanov. Podatki so zbrani po izračunu Mednarodnega monetarnega sklada, kjer za leto 2007 niso dostopni podatki za San Marino, Somalijo, Zahodno Saharo in Irak.

Iz zbranih podatkov je razvidno, da države z največjim deležem kristjanov v letu 2007 v povprečju dosegajo višjo ekonomsko razvitost od držav z največjim deležem muslimanskega prebivalstva. Najbolj izstopa Grčija z BDP okoli 28 tisoč dolarjev na prebivalca, sledita ji Bahamsko otočje s slabih 20 tisoč dolarji na prebivalca in Malta z 18 tisoč dolarji na prebivalca. Preostale krščanske države in vse muslimanske države ne presegajo 10 tisoč dolarjev BDP na prebivalca v letu 2007. Kar šest muslimanskih držav v letu 2007 ni doseglo tisoč dolarjev na prebivalca, kar pomeni, da je bil življenjski standard posameznika v teh gospodarstvih v povprečju zelo slab.

Slika 3: BDP per capita v državah z največjim deležem kristjanov (rdeče) in državah z največjim deležem muslimanov (zeleno) v letu 2007

Vir: International Monetary Fund [World Economic and Financial Surveys], 2008.

Zbrani podatki tudi kažejo, da države z največjim deležem kristjanov in največjim deležem muslimanov v letu 2007 ne sodijo med najbolj ekonomsko razvite v primerjavi s preostalimi državami sveta, ki imajo nižji odstotek versko opredeljenega prebivalstva.

Vseeno ne gre zanemariti dejstva, da si večina ljudi tako v krščanskem kot tudi v muslimanskem okolju ne prizadeva le za materialne dobrine, ki se jih da ekonomsko ovrednotiti, temveč tudi za uspešen duhovni in duševni razvoj. Zato merjenje in vrednotenje ekonomske aktivnosti posameznega gospodarstva v določenem letu ne daje povsem zadostne in jasne slike dejanske blaginje prebivalstva. Ostaja vprašanje, ali so ekonomsko razviti sistemi resnično razviti s človeške oziroma posameznikove perspektive in ali so manj razviti sistemi zares manj razviti.

4.3 Indeks ekonomske svobode

Drugi kazalec, primeren za analizo izbranih držav, je indeks ekonomske svobode, ki ga za posamezne države vsako leto izračunava The Heritage Foundation. Indeks združuje in vrednoti elemente uspešnosti in priložnosti ekonomskih sistemov. Do neke mere ta indeks meri možnosti za uspeh držav v prihodnosti, saj njegovi avtorji ugotavljajo, da države z višjo stopnjo ekonomske svobode dosegajo višje dolgoročne stopnje gospodarske rasti. Na izračun indeksa ekonomske svobode imajo vpliv naslednje kategorije: podjetniška svoboda, državne intervencije v gospodarstvu, trgovinska politika, davčna politika, monetarna politika in cenovna stabilnost, regulacija bančno finančnega sektorja, svoboda investiranja, lastninske pravice, korupcija in trg delovne sile (The Heritage Foundation [Index of Economic Freedom], 2008).

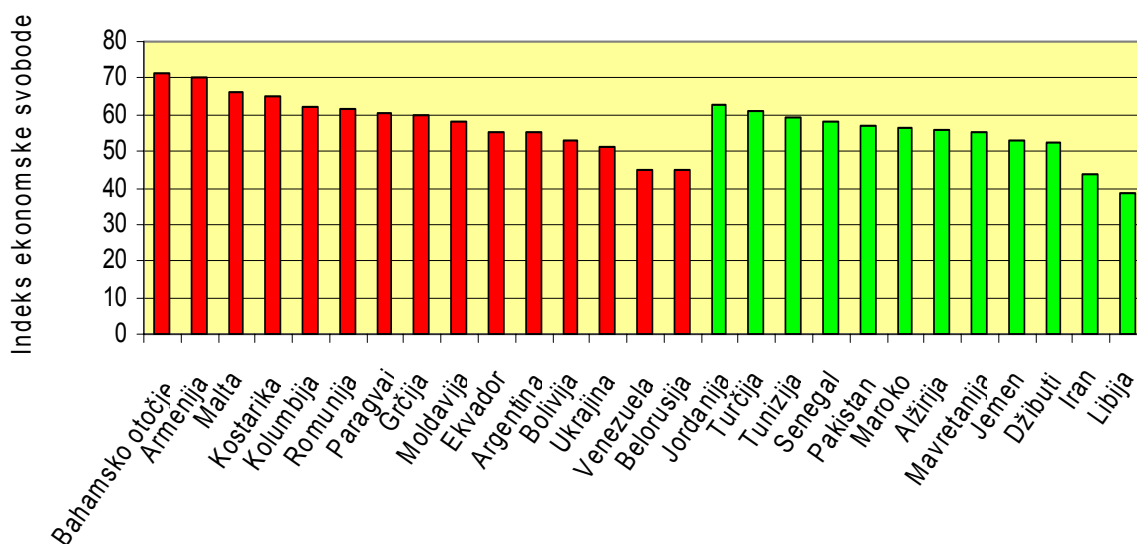
Vrednosti indeksa ekonomske svobode v letu 2007 za obravnavane države z največjim deležem krščanskega in muslimanskega prebivalstva so izračunane za petnajst krščanskih in dvanajst muslimanskih držav (glej Prilogo 2). Podatki niso dosegljivi za San Marino, Sejšele, Grenado, Somalijo, Zahodno Saharo, Komore, Irak, Afganistan in Maldive.

Na podlagi vrednosti indeksa ekonomske svobode se države delijo na ekonomsko svobodne (vrednost 80–100), večinoma svobodne (vrednost 70–79,9), zmerno svobodne (vrednost 60–69,9), večinoma nesvobodne (vrednost 50–59,9) in zatirane oziroma nesvobodne (vrednost 0–49,9).

Slika 4 prikazuje vrednosti indeksa ekonomske svobode držav z največjim deležem krščanskega in muslimanskega prebivalstva za leto 2007. Vrednosti indeksa so razporejene padajoče, rdeči stolpci predstavljajo krščanske, zeleni pa muslimanske države. Prikazane vrednosti indeksa nam povedo, da nobena izmed držav z največjim deležem krščanskega ali muslimanskega prebivalstva v obravnavanem letu ne sodi med ekonomsko svobodne države,

med večinoma svobodne pa se komaj uvrstita dve državi z največjim deležem kristjanov (Bahamsko otočje, Armenija). V skupino zmerno svobodnih držav se uvršča šest držav z največjim deležem kristjanov (Romunija, Grčija, Malta, Paragvaj, Kolumbija, Kostarika) in dve državi z najvišjo vrednostjo indeksa med državami z največjim deležem muslimanov (Turčija, Jordanija). Pet krščanskih držav (Moldavija, Bolivija, Ukrajina, Ekvador, Argentina) se uvršča med tako imenovane večinoma nesvobodne države, prav tako pa se v to skupino uvršča glavnina muslimanskih držav (Mavretanija, Alžirija, Jemen, Maroko, Tunizija, Pakistan, Senegal, Džibuti). Med ekonomsko nesvobodne oziroma zatirane države spadata po dve krščanski (Venezuela, Belorusija) in dve muslimanski državi (Iran, Libija).

Slika 4: Vrednosti indeksa ekonomske svobode v državah z največjim deležem kristjanov (rdeče) in državah z največjim deležem muslimanov (zeleno) v letu 2007

Vir: *The Heritage Foundation [Index of Economic Freedom], 2008.*

Z analizo vrednosti indeksa ekonomske svobode za leto 2007 pridemo do zaključka, da so države z največjim deležem kristjanov v majhni prednosti pred državami z največjim deležem muslimanov, kar se tiče ekonomske svobode v njihovih gospodarstvih. To zagotovo daje krščanskim državam prednost pri uspešnosti ekonomskega razvoja v prihodnje pred muslimanskimi državami.

Še bolj pa analiza potrjuje dejstvo, da so krščanske in muslimanski ekonomski sistemi ekonomsko zelo nesvobodni v primerjavi z ekonomskimi sistemi manj religioznih držav, kar lahko pomeni, da močan vpliv religije negativno vpliva na sodobno ekonomsko svobodo, lahko bi rekli, da tradicionalni religiji zavirata svobodo v ekonomskih odločitvah.

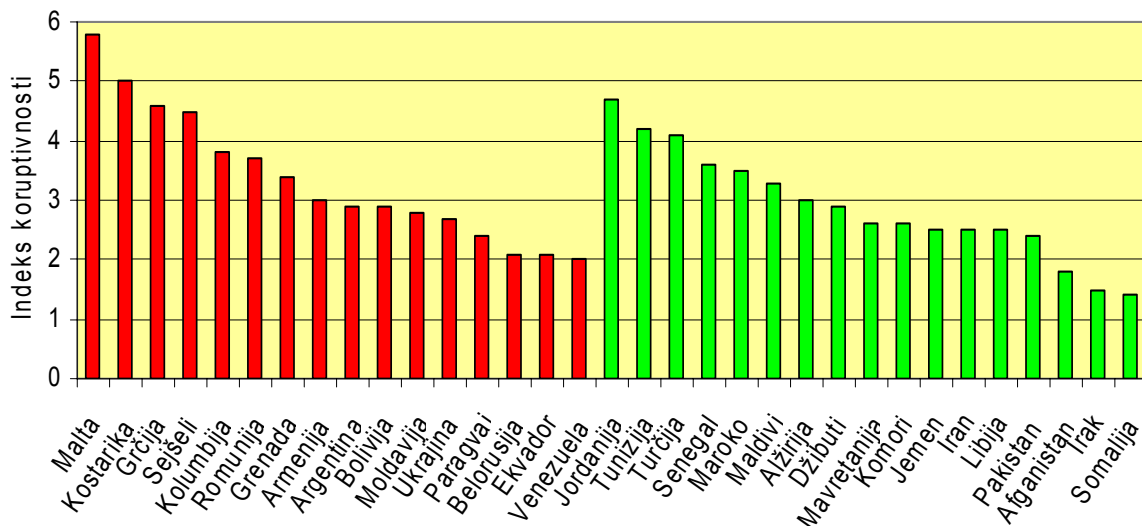
4.4 Indeks zaznavnosti korupcije

Tretja primerjava temelji na indeksu zaznavnosti korupcije, ki ga za države po vsem svetu izračunava organizacija Transparency International. Analiza omenjenega indeksa v primeru držav z največjim deležem kristjanov in muslimanov lahko delno poda odgovor na vprašanje, kako se religiozni nauk, ki tako pri kristjanih kot tudi pri muslimanih strogo zavrača korupcijo, dejansko uveljavlja v realnem ekonomskem delovanju.

Osnova za vrednotenje indeksa zaznavnosti korupcije za posamezno državo je zaznavanje korupcije s strani analitikov, akademikov, tujih poslovnežev in domače javnosti. Vrednost indeksa je med 0, kar pomeni močno zaznavanje korupcije v državi, in 10, kar pomeni, da v državi ni zaznani korupcije (Transparency International [Faq], 2008).

Vrednosti indeksa zaznavnosti korupcije držav z največjim deležem kristjanov in držav z največjim deležem muslimanov so zbrane v tabeli (glej Prilogo 3), grafično pa so vrednosti indeksa predstavljene na Sliki 5. Vrednosti indeksa niso znane za San Marino, Bahamsko otočje in Zahodno Saharo. Z rdečimi stolpci so prikazane vrednosti krščanskih držav od tistih z nižjo zaznavnostjo korupcije do tistih z višjo zaznavnostjo korupcije, z zeleno barvo pa so obarvani stolpci muslimanskih držav, ki si ravno tako sledjo od držav z nižjo zaznano korupcijo k tistim z višjo zaznano korupcijo.

Slika 5: Vrednosti indeksa koruptivnosti v državah z največjim deležem kristjanov (rdeče) in državah z največjim deležem muslimanov (zeleno) v letu 2007

Vir: Transparency International [Corruption Perceptions Index 2007], 2008.

Iz grafa je razvidno, da le dve krščanski državi (Malta, Kostarika) dosejata oziroma presegata vrednost indeksa 5, vse ostale pa se razvrstijo vse do vrednosti 2. V primeru muslimanskih

držav je rezultat še nekoliko slabši, saj so vrednosti indeksa obravnavanih držav razporejene med 4,7 in 1,4. Z vrednostjo indeksa 1,4 je Somalija celo na zadnjem mestu med vsemi državami, ki jih je za leto 2007 ovrednotil Transparency International. Na podlagi podatkov lahko sklepamo, da je korupcijo v povprečju nekoliko manj zaznati v močno krščanski državah, kot v močno islamskih državah. Kljub temu je na podlagi vrednosti indeksa moč sklepati, da je v vseh obravnavanih državah korupcija relativno pogost pojav v ekonomskem delovanju.

Glede na to, da je analiza indeksa zaznavnosti korupcije pokazala relativno močno prisotnost korupcije tako v krščanskih kot tudi v muslimanskih državah, lahko sklepamo, da religiozni nauk in morala pri ljudeh nimata prave moči pri odvrčanju od korupcije. Iz tega lahko zaključimo, da imata ekonomski razvoj in večanje socialne blaginje večji vpliv za zmanjševanje korupcije kot krščanski in muslimanski religiozni nauk, ki korupcijo obravnava kot nepravilno in nemoralno dejanje.

Kljub temu je smiselno opozoriti na dejstvo, da je večina držav v svetu z najnižjo zaznavnostjo korupcije v letu 2007 večinsko krščanskih, predvsem protestantskih, kot so Danska, Finska, Nova Zelandija, Švedska, Nizozemska, Švica in druge, medtem ko je med državami z visoko zaznavnostjo korupcije veliko nerazvitih, pretežno muslimanskih držav (Transparency International [Corruption Perceptions Index 2007], 2008).

5 SWOT ANALIZA OBRAVNAVANIH EKONOMSKIH SISTEMOV

Delovanje ekonomskih sistemov vrednotimo na podlagi medsebojnih primerjav, saj ne obstaja neko splošno merilo vrednotenja. Analizirati uspešnost delovanja določenega ekonomskega sistema je zahtevno predvsem zaradi dejstva, da moramo poleg podatkov o gospodarskih uspehih upoštevati tudi neekonomske rezultate, ki jih je praviloma težko kvantificirati (Černe, 1981, str. 336). To pomeni, da četudi določen ekonomski sistem v večini ekonomskih kazalcev prevladuje nad drugim sistemom, lahko »slabši« ekonomski sistem na primer uživa podporo družbe na podlagi drugačnih preferenc ali na ideološki podlagi.

Pri podajanju končnih ugotovitev primerjave se bomo poslužili SWOT analize, s katero lahko izpeljemo in predstavimo prednosti in slabosti dosedanjega delovanja krščanskega in islamskega ekonomskega sistema ter predvidimo priložnosti in nevarnosti zanj v prihodnosti.

5.1 Analiza krščanskega ekonomskega sistema

V Tabeli 2 so prikazane ključne prednosti in slabosti ter priložnosti in nevarnosti krščanskega ekonomskega sistema. Primerjava bruto domačega proizvoda na prebivalca v letu 2007 v podpoglavju 4.2 je pokazala, da države z največjim deležem kristjanov in največjim deležem muslimanov ne sodijo med najbolj ekonomsko razvite v primerjavi s preostalimi državami sveta, ki imajo nižji odstotek versko opredeljenega prebivalstva. Vseeno lahko potrdimo, da je v povprečju življenjski standard posameznika v krščanskih ekonomskih sistemih v primerjavi z muslimanskimi višji, saj kar šest analiziranih muslimanskih držav v letu 2007 ni doseglo tisoč dolarjev na prebivalca. Po drugi strani so v samem svetovnem vrhu tradicionalno krščanske države, posebno protestantske, kot so Luksemburg, Norveška, Islandija, Irska, Danska, Švedska, Finska in druge.

Prednost krščanskega ekonomskega sistema se kaže v višji ravni ekonomske svobode, kar je eden izmed pomembnejših dejavnikov uspešnosti gospodarskega razvoja. Višjo stopnjo ekonomske svobode lahko pripišemo pojavu sekularizacije, ki je mnogo bolj prisotna v krščanskih ekonomskih sistemih, kjer si religija ne prizadeva podrediti gospodarstev posameznih držav.

Analiza pokaže, da je lastnina, ki je temeljna institucija, v krščanskem ekonomskem sistemu tradicionalno bolje varovana kot v muslimanskem ekonomskem sistemu. Kot njegovo prednost je prav tako moč označiti svobodno odločitev posameznika do izražanja in prakticiranja religioznih prepričanj in drugih idej, ki so podlaga množični interakciji v družbi.

Tabela 2: SWOT analiza krščanskega ekonomskega sistema

PREDNOSTI	SLABOSTI
Višja ekonomska razvitost	Zapostavljanje socialne pravičnosti
Višji življenjski standard	Zapostavljanje moralnih vrednot
Višja raven ekonomske svobode	Razvrednotenje kultur, navad in tradicije
Visoka stopnja privatne lastnine in njena varnost	
Svobodno izražanje in prakticiranje vere	
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
Napredek v skladu s trajnostnim razvojem	Neupoštevanje neekonomskih meril delovanja ekonomskega sistema
Neoviran razvoj institucij skladno s krščanskimi vrednotami	Zanemarjanje vrednot, temelječih na religiji

Slabost krščanskega ekonomskega sistema se kaže predvsem v zapostavljanju socialne pravičnosti, moralnih vrednot ter v razvrednotenju kulture, navad in tradicije, le v smislu produkcije, povečevanja ekonomskega razvoja in materialnega bogatenja posameznikov.

Priložnost krščanskega ekonomskega sistema, ki bi lahko v prihodnosti pomenila primerjalno prednost, je moč iskati v dejstvu, da krščanstvo kot religija ne poskuša ustvarjati svojega ekonomskega sistema oziroma si obstoječega ekonomskega sistema podrediti. Na območju, kjer je krščanstvo prisotno, poskuša preko svojega nauka vplivati na ekonomske odnose nosilcev gospodarske dejavnosti, vseeno pa je omogočena sekularizacija, s tem pa tudi neoviran razvoj drugih institucij.

Posebna priložnost za uravnotežen in uspešen razvoj krščanskega ekonomskega sistema v prihodnosti je skladnost krščanske filozofije z idejami o trajnostnem razvoju.

Za krščanski ekonomski sistem predstavlja poglavitno nevarnost za uspešen razvoj v prihodnosti neupoštevanje drugačnih ciljev in meril uspešnosti gospodarskega delovanja, ki ne bodo dajali poudarka le na produkcijo, temveč tudi na kakovost življenja posameznika, kot na primer spoštovanje človekovih pravic, svobodo, varnost, urejenost medčloveških odnosov in podobno. Vsekakor nevarnost za prihodnost predstavlja tudi zanemarjanje krščanskih religioznih vrednot, ki so imele pozitiven vpliv na razvoj in delovanje neformalnega dela ekonomskega sistema.

5.2 Analiza islamskega ekonomskega sistema

Prednosti in slabosti ter priložnosti in nevarnosti islamskega ekonomskega sistema so povzete v Tabeli 3. Največjo prednost opazimo v upoštevanju islamskih moralnih vrednot v družbi. Življenje posameznikov v skladu z visokimi moralnimi standardi, spoštovanju kulture in tradicije pomeni uravnotežen razvoj ekonomskega sistema, katerega osnovni cilj ni le visoka ekonomska razvitost.

Tabela 3: SWOT analiza islamskega ekonomskega sistema

PREDNOSTI	SLABOSTI
Poudarjanje moralnih vrednot	Nižja ekonomska razvitost
Spoštovanje kulture in tradicije	Nižji življenjski standard
	Visoki transakcijski in transformacijski stroški
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
Napredek v skladu s trajnostnim razvojem	Zaviranje gospodarskega razvoja s poudarjanjem fundamentalnih islamskih vrednot
Izboljšanje ekonomskega sistema na podlagi altruističnega vedenja družbe	Zavračanje pozitivnih lastnosti drugih ekonomskih sistemov

Primerjava pokaže zlasti slabost v razvitosti institucionalne strukture muslimanskega ekonomskega sistema v primerjavi s krščanskim. V muslimanskem ekonomskem sistemu je slabše razvit predvsem formalni del, ki je temelj učinkovitih trgov. V večinsko muslimanskih državah zato prihaja do pospešenega razvoja neformalnega sektorja, ki poskuša vzpostaviti strukturo za uspešne interakcije v družbi.

Prav tako so za islamski ekonomski sistem značilni višji transakcijski in transformacijski stroški, kar je še dodaten dokaz, da je institucionalna struktura slabše razvita kot v krščanskem ekonomskem sistemu.

Kot v krščanskem ekonomskem sistemu, tudi v islamskem prepoznamo veliko priložnost za in uspešen razvoj ekonomskega sistema v skladnosti in podpori islamskega nauka z idejami o trajnostnem razvoju. Priložnost prav tako vidimo v nadaljnjem spodbujanju altruistične zavesti, ki vodi do uravnoteženega razvoja ekonomskega sistema. Na ta način se kakovost življenja ne bo povečevala zgolj zaradi ekonomskega razvoja, ampak tudi zaradi zadovoljstva posameznikov.

Kot nevarnost lahko navedemo, da bi določeni muslimanski ekonomisti z zavračanjem pozitivnih lastnosti drugih ekonomskih sistemov in v prizadevanju za izoblikovanje ekonomskega modela, ki bi bil v popolnosti podrejen islamskemu nauku in morali, zavrli gospodarski razvoj.

Na podlagi opisane primerjalne analize krščanskega in muslimanskega sistema je relativno težko ovrednotiti, kateri izmed omenjenih sistemov je celovito uspešnejši, saj nimamo enotne vrednostne lestvice. Prednostno vrednotenje bo zagotovo opravila na daljši rok zgodovina sama. Lahko pa ugotovimo, da je v analiziranem trenutku celokupno gledano uspešnejši krščanski ekonomski sistem, ki producira rezultate, ki bolje zadovoljujejo množične potrebe družbe. Subjektivno ocenjeno, krščanski ekonomski sistem omogoča v sedanjosti boljše kakovost življenja posameznika v družbi.

6 TRAJNOSTNI RAZVOJ IN RELIGIJA

Človeštvo je spoznalo, da bo preživelo in omogočilo primerne življenjske pogoje tudi prihodnjim rodovom le, če bo vzpostavilo ustrezen odnos do naravnega okolja, prevzelo svojo odgovornost zanj in ohranilo naravno ravnovesje, ki je pogoj za preživetje. Na osnovi teh spoznanj se je izoblikoval koncept trajnostnega razvoja. To je ideja o razvoju človeške družbe na tak način, da bi se izognili nevarnostim pretiranega materialnega razvoja, izčrpanja naravnih virov in onesnaževanja okolja. Trajnostni razvoj naj bi tudi omogočil ohranjanje

biološke raznovrstnosti in zagotovil možnost razvoja vsakega posameznika ali skupnosti, če ta ne škoduje drugim.

Definicijo trajnostnega razvoja razni avtorji podajajo različno, najpogosteje pa se navaja definicija iz poročila Svetovne komisije za okolje in razvoj, ki jo je vodila norveška političarka Gro Harlem Brundtland. V tem poročilu Združenim narodom iz leta 1987 je zapisano, da trajnostni razvoj zadovoljuje potrebe sedanjega človeškega rodu, ne da bi ogrozili možnosti prihodnjih rodov, da zadovoljijo svoje potrebe (Wikipedija, prosta enciklopedija [Sustainable development], 2008).

Strategija trajnostnega razvoja se je oblikovala postopoma. Pomemben mejnik v njenem nastajanju je bila konferenca Združenih narodov o okolju v Riu de Janeiru leta 1992. Na njej so voditelji držav sprejeli dokument Agenda 21, v katerem so se sporazumeli, da mora gospodarski razvoj vključevati tudi skrb za okolje in socialno pravičnost. Okoljevarstveni vidik strategije so nato poudarili na konferenci v Kjotu leta 1997 s sprejetjem sporazuma o zmanjšanju emisije škodljivih plinov. Strategija trajnostnega razvoja tako celostno obravnava tri področja: gospodarski razvoj, varstvo okolja in socialni razvoj, njena temeljna načela pa so, da moramo ljudje deliti dobrine med seboj, skrbeti za naravno okolje in iz njega ne porabljati več, kot narava lahko nadomesti.

6.1 Krščanski pogled na trajnostni razvoj

Po krščanskem nauku človek ni absoluten gospodar stvarstva, ampak njegov skrbnik in varuh. Skupaj z ostalimi živimi bitji in vsem, kar obstaja, je človek sicer minljiv in obsojen na propad, a je po drugi strani ustvarjen po »božji podobi« in ima razum in svobodno voljo, zaradi česar je sposoben stvarstvo spreminjati in preurejati. Ta njegova zmožnost pa mu nalaga tudi odgovornost za sedanjo in prihodnje generacije. Kot pravi papež Janez Pavel II v svoji okrožnici Evangelij življenja, »gospodstvo«, izročeno človeku ob stvarjenju, ne pomeni neomejene oblasti nad stvarstvom. Zato ne moremo govoriti o razpolaganju z njim po mili volji ali celo njegovem zlorabljanju. Ta omejitev je simbolično izražena že v prepovedi »jesti od sadu drevesa«, ki je bila naložena prvima človekoma (1 Mz 2, 16–17) in jasno kaže, da smo ljudje podrejeni biološkimi, pa tudi moralnim zakonom, ki jih ne moremo nekaznovano kršiti.

Človek pa se danes na te omejitve premalo ozira in posega v naravo na nesprejemljiv način. To prinaša negativne posledice za sedanjost in prihodnost. Stopnjevanje ekološke krize tako grozi, da se bo porušilo naravno ravnovesje, ki zagotavlja tudi človekov obstoj. Ekološko krizo zato mnogi vidijo kot odraz moralnega nereda sodobnega človeka, kot odsev njegove moralne krize (Globokar et al., 2003, str. 125–127). Namesto porabniškega odnosa do narave

bi moral človek izkazovati spoštovanje do zaupanega stvarstva, čudenje nad njim in hvaležnost zanj.

6.2 Muslimanski pogled na trajnostni razvoj

Tudi v Koranu in Mohamedovih govorih je večkrat poudarjena pomembnost skrbi za okolje in odgovornost človeka za okolje. Upravljanje z naravnimi viri, kot so zemlja, voda, zrak, gozdovi in energetski viri, je častna dolžnost, zaupana vsemu človeštvu. Podobno kot v krščanstvu tudi v islamu velja, da je človek le upravitelj in ne lastnik svojega naravnega okolja. Pravica do izkoriščanja naravnih virov pripada vsem ljudem. Kot božji zastopnik na Zemlji mora človek varovati interese drugih. Islam še posebej nalaga vernikom odgovornost do zemlje. Kolikor je imajo v posesti, jo morajo skrbno obdelovati v svoje dobro, biti pri njenem izkoriščanju skromni in jo v dobrem stanju predajati iz roda v rod. Na teh osnovah je v islamu koncept trajnostnega razvoja definiran kot uravnoteženo in sočasno uresničevanje blaginje prebivalcev, gospodarske učinkovitosti, socialne pravičnosti in ekološkega ravnotežja (Abumoghli, 2008).

Problematiko trajnostnega razvoja so obravnavali na dveh islamskih konferencah ministrov za okolje, ki sta potekali v Džedi v Savdovi Arabiji v letih 2001 in 2006. Za glavne izzive islamskega sveta so opredelili soočanje z revščino, nepismenostjo, zadolževanjem, s slabšanjem ekonomskih in socialnih razmer, z neskladjem med rastjo prebivalstva in zalogami naravnih virov, nizko tehnično usposobljenostjo in s pomanjkanjem izkušenj na okoljevarstvenem področju, kot tudi z regionalnimi konflikti in dejstvom, da so deli islamskih držav pod okupacijo. Za premagovanje teh ovir in vzpostavitev trdnjega sodelovanja med islamskimi državami so sestavili načrt, ki obsega aktivnosti na naslednjih področjih (General Framework of Islamic Agenda for Sustainable Development, 2008):

- zagotavljanje gospodarske rasti,
- izkoreninjanje revščine,
- zdravje in okolje,
- upravljanje z naravnimi viri,
- svetovna trgovina in globalizacija,
- pravni vidiki ekologije,
- programi ozaveščanja, izobraževanja in informiranja,
- vključevanje civilne družbe,
- zagotavljanje miru in varnosti.

Ugotovimo torej lahko, da se tudi islamske države začenjajo zavedati pomena skrbi za trajnostni razvoj. V ta namen imajo izdelan načrt za ukrepanje, v njegovo izvajanje pa vključujejo vedno več razpoložljivih virov.

7 ODNOS MED EKONOMIJO IN RELIGIJO

7.1 Ekonomija in religija

Odnos med ekonomijo in religijo je skozi zgodovino temeljil in temelji še danes na vplivanju verskih institucij na ekonomsko obnašanje vernikov in poudarjanju skromnosti kot vrline. Po drugi strani pogosto naletimo na misel, da se je v družbah, kjer se je bogastvo namnožilo, privrženost religiji v isti meri zmanjšala. To je opazno zlasti v protestantskem okolju, nekoliko manj pa v katoliškem in pravoslavnem. Spodbujanje delavnosti in varčnosti s strani krščanske religije, predvsem protestantske, je porajalo bogastvo. V 20. stoletju je k temu dodatno pripomoglo splošno prepričanje zahodne civilizacije, da bo hiter gospodarski razvoj, ki ga omogoča tržna ekonomija, z razrešitvijo materialnih težav človeštva odpravil tudi druge tegobe, kot so kriminal, zasvojenost z drogami, sovraštvo in vojne, kar naj bi omogočilo splošen duhovni napredek človeštva (Nelson, 2001, str. 12).

Tudi islam postavlja določena pravila in omejitve za ekonomske dejavnosti ljudi, tako da proizvodnja, menjava in distribucija dobrin ustrezajo načelom socialne pravičnosti. Po drugi strani priznava različnost ljudi glede zmožnosti pridobivanja bogastva ter hkrati premožnejšim zapoveduje skrb za revnejše in preko posebnih pravil dedovanja preprečuje preveliko kopičenje bogastva v rokah posameznikov ali rodbin.

V analizi odnosov med ekonomijo in religijo Weber (1988, str. 199) ugotavlja, da so z večanjem bogastva pri ljudeh porasli ponos, strast, poželenje, napuh in ljubezen do sveta v vseh mogočih oblikah. Na ta način sama religija sicer ostaja, vendar njen pomen izgublja na vrednosti, lahko bi rekli da njen duh izgineva. To se kaže kot razkroj tradicionalnih svetovnih nazorov, ki skupaj s funkcionalno diferenciacijo (ločitvijo ekonomije in politike) in razširjeno reprodukcijo (akumulacijo kapitala in bogastva) predstavlja temeljne značilnosti kapitalizma kot razvite tržne ekonomije (Weber, 1988, str. 213). Duh kapitalizma namreč zahteva pridobitništvo, prisvajanje profita in investiranje ter predpostavlja posebno moralo in etično držo. Akumulacija kapitala postane središče zanimanja in vodilo ravnanja posameznika. Takšno ekonomsko prepričanje in vedenje se okrepi do te mere, da nanju lahko gledamo kot na neke vrste religijo.

7.2 Ekonomija kot religija

Ekonomski sistemi, v katerih je na gospodarski razvoj močno vplivala religija, so svojo največjo ekonomsko učinkovitost in razvitost praviloma razvili šele v trenutku, ko se je vrhunec verskega navdušenja preusmeril v utilitaristično tostranstvo. Vpliv kapitala je na tej točki prodril v skoraj vse sfere življenja, zunanje dobrine pa so sčasoma dobile tako ogromno

moč nad človekom kakor nikoli prej v zgodovini. Racionalnost ekonomskega delovanja je postala sama sebi namen, vera v svobodo izbire in delovanja ljudi je postala temeljno gonilo trga.

Upravičeno se lahko na podlagi omenjenih dejstev vprašamo, mar ni sama ekonomija in njeno delovanje preraslo v novodobno religijo. Zlasti hiter razvoj tržnega gospodarstva je ustvaril svoj sistem vrednot, temelječih na ekonomski racionalnosti, ki so drugačne, včasih tudi v nasprotju s tradicionalno religioznimi. Novodobne institucije, ki gradijo zlasti zahodne krščanske ekonomske sisteme, so si do neke mere podredile religijo.

Stremljenje k pridobitništvu vodi k oddaljevanju od tradicionalnih religiozno-etičnih vplivov, sekularizirana družba pa pomeni osnovo sodobnega ekonomskega liberalizma. Ekonomski liberalizem, ki naj bi vodil v nenehno povečevanje blaginje, je postajal prevladujoče prepričanje v 19. in 20. stoletju in se je najbolj razširil prav v zahodnih, krščanskih tržnih gospodarstvih pod sloganom laissez-faire. Čikaška šola je v petdesetih letih 20. stoletja to verovanje v ekonomsko religijo samo še povzdignila. Posebno izrazito je ekonomski liberalizem tlakoval pot gospodarskemu razvoju v letih od 1981 do 2007, medtem ko ekonomska kriza z začetkom v letu 2008 že problematizira in postavlja pod vprašaj tako imenovano verovanje v ekonomsko religijo.

Ob tem se zastavlja sociološko vprašanje, ali novodobna ekonomska religija, ki se kaže v produkciji, fanatizmu akumulacije oziroma pohlepu in brezmejni potrošnji oziroma konzumerizmu, ne pomeni izrinjanja drugih religij. Podobno vprašanje je tudi, ali upornost tradicionalnih religij in agresivnost klera neposredno pri muslimanih in posredno pri kristjanah nista odgovor religioznih sistemov na konkurenco sodobne ekonomske religije?

Morda lahko ravno slabša materialna razvitost muslimanskih gospodarstev vpliva na možen preporod islama kot religije. Preporod bi pomenil odgovor na napake zahodnih krščanskih ekonomskih modelov, ki se kažejo v posvetnih demokracijah, individualističnem kapitalizmu ter totalitarnem socializmu, v smeri večje socialne pravičnosti.

SKLEP

Pregled pojmov o ekonomskem sistemu v prvem poglavju diplomskega dela prikazuje, da med najpomembnejše elemente, ki so oblikovali način ekonomske miselnosti in življenje v preteklosti, zagotovo sodijo versko prepričanje in na njem temelječe predstave o dolžnostih.

Krščanski pogled na ekonomska vprašanja se je v grobem razvijal od popolnega zapostavljanja v začetnem obdobju krščanstva, preko skopega analiziranja osnovnih struktur v ekonomiji v času sv. Avguština. V srednjem veku je sledilo spoznanje potrebe po usklajenem

delovanju ekonomskih institucij. Tomaž Akvinski se je dotaknil področij, kot so delitev dela, lastninska pravica, pravična cena, oderuštvo, delovna teorija vrednosti in trgovina. Ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja je bila v ospredju predvsem kritika delovanja določenih institucij, v zadnjem času pa je pozornost cerkve usmerjena k delovanju ekonomskih politik v posameznih ekonomskih sistemih.

Ena pomembnejših sestavin sodobnega kapitalističnega tržnega gospodarstva je racionalni življenjski slog, ki temelji na ideji poklica in se je rodil iz krščanske askeze. V vsej svoji moči pa so se gospodarstva praviloma razvila šele v trenutku, ko se je religiozna gorečnost in predanost zmanjšala in je merilo človekovega delovanja postala korist tega sveta.

Kljub različnim pogledom sodobnih krščanskih ekonomistov in teologov glede primerne ekonomskega sistema lahko izluščimo skupno idejo, naj bo krščanski ekonomski sistem sestavljen iz institucij, skozi katere se odražajo krščanski etični standardi.

Muslimanski pogled na ekonomska vprašanja so skozi zgodovino razvijali islamski učenjaki, ki so bili pripadniki različnih šol. Ti so skladno z verskimi doktrinami razvijali tudi ekonomske teorije. Tudi danes ostaja glavna naloga ekonomistov v islamu interpretacija islamskega nauka v sodobnem ekonomskem kontekstu in izoblikovanje ekonomskega modela, ki bi uspešno deloval v praksi.

Zagotovo lahko trdimo, da večina muslimanov danes pozna osnovna načela islamskega nauka glede ekonomske materije, medtem ko je pri kristjanih poznavanje o tem, kakšen je nauk njihove vere o ekonomskih vprašanjih, veliko slabše. Ob tem pa je potrebno opozoriti na dejstvo, da sta materialna in duhovna sfera v krščanskem svetu danes ločeni in večinoma obravnavani kot nekaj izključujočega, medtem ko muslimani na področje ekonomije v veliki meri še vedno gledajo kot na del življenja v skladu z religijo.

Večina današnjih islamskih gospodarstev je nerazvitih ali v razvoju. Kljub temu veliko muslimanov verjame, da so islamski ekonomski ideali pot k razvoju njihovega ekonomskega sistema. Islamski ekonomski sistem, ki je razvil obsežen nabor principov, naj bi predstavljal alternativo kapitalizmu in socializmu, v katerih muslimani prvenstveno vidijo razkroj religioznih vrednot. V ta namen je v zadnjih letih opazen preporod ideje o močni islamski kolektivni identiteti, ki bi prevladala nad trendom sekularizacije, ki je značilen predvsem za krščanske države. Poglobljena islamizacija poteka na področju družbene morale, politike in ekonomije, toda v realnosti se pogosto izkaže, da je ideja preoptimistična v smislu človeške narave in njegovih zmožnosti nenehnega presojanja, kaj je v islamu upravičeno in kaj ne.

Navkljub primerjavam in opravljenim analizam je težko podati enoznačen odgovor na vprašanje, ali države z največjim deležem religiozno opredeljenih posameznikov nudijo dobro osnovo za razvoj ekonomskih sistemov. Po eni strani smo ugotovili, da so sodobna

industrijsko najrazvitejša gospodarstva dosegla visoko stopnjo razvitosti kljub zgodovinsko trdnim religioznim, večinoma krščanskim temeljem šele v trenutku, ko se je zmanjšala pripadnost in gorečnost tradicionalni religiji. Ekonomski sistemi, ki imajo danes največji delež krščanskega in muslimanskega prebivalstva, pa so ekonomsko relativno slabo razviti. Po drugi strani pa je razvoj ekonomskega sistema nesmiselno prikazovati, vrednotiti in napovedovati le na podlagi ekonomskih podatkov, saj imajo ekonomski sistemi držav z največjim deležem krščanskega oziroma muslimanskega prebivalstva, kljub sedanji nižji ekonomski razvitosti, močan adut za prihodnji enakomeren ekonomski in duhovni razvoj v višji stopnji morale, kulture in tradicije prežete z religijo, kar je dobra popotnica za trajnostni razvoj.

Koncept trajnostnega razvoja je v krščanskih in islamskih ekonomskih sistemih opredeljen zelo podobno. Utemeljen je na naročilih Svetega pisma oziroma Korana vernikom, naj okolje, ki jim je zaupano v skrbništvo in ne v last, izrabljajo premišljeno in z mislijo na prihodnje generacije. Gospodarski razvoj naj bo usklajen z možnostmi naravnega okolja in socialno pravičen. Ugotovimo lahko, da religiozni nauk krščanstva in islama predstavlja dobro osnovo koncepta trajnostnega razvoja, kot so ga opredelili strokovnjaki na mednarodni ravni.

Navkljub analizi in primerjavam je težko natančno predvideti, kakšen bo razvoj ekonomskih sistemov v prihodnosti. Morda bo nesluten gospodarski napredek prinesel nove religije, mogoče religijo v vsemogočnost trga samega ali pa mogočen preporod enega ali več starih verovanj v trenutku, ko bodo ljudje spoznali, da jim blagostanja ne povečujejo le materialne dobrine tega sveta.

LITERATURA IN VIRI

1. Abumoghli, I. *Sustainable Development in Islam*. Najdeno 27. avgusta 2008 na spletnem naslovu http://www.waterwiki.net/images/8/85/Sustainable_Development_in_Islamic_Law_-_Iyad_Abumoghli.doc
2. Awan, A.A. (1983). *Equality, efficiency, and property ownership in the Islamic economic system*. Lanham: University Press of America.
3. Baeck, L. (1994). *The Mediterranean tradition in economic thought*. London: Routledge.
4. Bećirović, Z. (2001). *Tržno in poslovno komuniciranje skozi prizmo islamskega prava*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. Cajnkar, S. (1968). *Misli o koncilu*. Ljubljana: Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov.
6. Černe, F. (1981). *Splošna teorija ekonomskega sistema družbe*. Ljubljana: Uradni list SRS.
7. Ekelund, R.B., Hébert, R.F. & Tollison, R.D. (2006). *The Marketplace of Christianity*. Cambridge (MA): The MIT Press.
8. El-Zein, S.A. (1996). *Islam and human ideology*. London: Kegan Paul International.
9. Gardner, H.S. (1998). *Comparative economic system*. (2nd ed.) Fort Worth: The Dryden Press.
10. *General Framework of Islamic Agenda for Sustainable Development*. Najdeno 28. avgusta 2008 na spletnem naslovu <http://www.unep.org/bh/Newsroom/pdf/Final%20Declaration%20and%20Framework%20of%20Islamic%20Agenda.pdf>
11. Globokar, R., Fajdiga, S. & Šverc, A. (2003). *Za človeka gre 4*. Celje: Mohorjeva družba.
12. Gordon, B. (1989). *The economic problem in biblical and patristic thought*. Leiden: E.J. Brill.
13. Hayek, F.A. (1992). *Usodna domišljavost: napake socializma*. Ljubljana: Krt.

14. *International Monetary Fund [World Economic and Financial Surveys]*. Najdeno 14. avgusta 2008 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/weodata/weoselco.aspx?g=2001&sg=All+countries>
15. John XXIII. (1961, 15. maj). *Mater et magistra*. Najdeno 5. junija 2008 na spletnem naslovu http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater_en.html
16. John Paul II. (1981, 14. september). *Laborem exercens*. Najdeno 6. junija 2008 na spletnem naslovu http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_14091981_laborem-exercens_en.html
17. John Paul II. (1991, 1. maj). *Centesimus annus*. Najdeno 10. junija 2008 na spletnem naslovu http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus_en.html
18. Jones, E.L. (2003). *The European miracle: environments, economies and geopolitics in the history of Europe and Asia*. Cambridge (UK): Cambridge University Press.
19. Juhant, J. & Valenčič, R. (1994). *Družbeni nauk cerkve*. Celje: Mohorjeva družba.
20. Kennett, D. (2001). *A new view of comparative economic systems*. Fort Worth: Harcourt College Publishers.
21. Kovač, B. (1996). *Poslovna mitologija*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
22. Leo XIII. (1891, 15. maj). *Rerum novarum*. Najdeno 5. junija 2008 na spletnem naslovu http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum_en.html
23. Majaron, E. (2005). *Koran*. Tržič: Učila International.
24. McGee, R.W. (1990). Thomas Aquinas: A pioneer in the field of law & economics. *Western State University Law Review*, 18 (1), 471–483.
25. Mihajlović, N. (2006, 15. junij). Zahodnjake mika islamsko bančništvo. *Finance*. Najdeno 22. avgusta 2008 na spletnem naslovu http://www.finance.si/155616/Zahodnjake_mika_islamsko_ban%EB9tvo
26. *Muslimanov prvič več kot katoličanov*. Najdeno 29. maja 2008 na spletnem naslovu http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=169041

27. Nelson, H.R. (2001). *Economics as religion: from Samuelson to Chicago and beyond*. University Park (PA): The Pennsylvania State University Press.
28. North, D.C. (1998). Inštitucije, inštitucionalne spremembe in gospodarska uspešnost. Ljubljana: Krtina.
29. Pius XI. (1931, 15. maj). *Quadragesimo anno*. Najdeno 5. junija 2008 na spletnem naslovu http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno_en.html
30. Pryor, F.L. (1993). The Roman Catholic Church and the economic system: A review essay. *Journal of Comparative economics*, 17 (1), 129–150.
31. *Sveto pismo stare in nove zaveze: slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov*. (1996). Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
32. Sušjan, A. (2006). *Uvod v zgodovino ekonomske misli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
33. *The Heritage Foundation [Index of Economic Freedom]*. Najdeno 18. avgusta 2008 na spletnem naslovu <http://www.heritage.org/research/features/index/index.cfm>
34. *Transparency International [Corruption Perceptions Index 2007]*. Najdeno 20. avgusta 2008 na spletnem naslovu <http://www.transparency.org/content/download/34227/533558>
35. *Transparency International [Faq]*. Najdeno 22. avgusta 2008 na spletnem naslovu http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007/faq
36. Weber, M. (1988). *Protestantska etika in duh kapitalizma*. Ljubljana: Škuc, Filozofska fakulteta.
37. *Wikipedija, prosta enciklopedija [Christianity map]*. Najdeno 6. junija 2008 na spletnem naslovu <http://en.wikipedia.org/wiki/Portal:Christianity/Map>
38. *Wikipedija, prosta enciklopedija [Economic system]*. Najdeno 14. maja 2008 na spletnem naslovu http://en.wikipedia.org/wiki/Economic_system
39. *Wikipedija, prosta enciklopedija [Islam]*. Najdeno 5. junija 2008 na spletnem naslovu <http://sl.wikipedia.org/wiki/Islam>
40. *Wikipedija, prosta enciklopedija [List of religious populations]*. Najdeno 4. julija 2008 na spletnem naslovu http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_religious_populations

41. *Wikipedija, prosta enciklopedija [Krščanstvo]*. Najdeno 29. maja 2008 na spletnem naslovu <http://sl.wikipedia.org/wiki/Kr%C5%A1%C4%8Danstvo>
42. *Wikipedija, prosta enciklopedija [Sustainable development]*. Najdeno 27. avgusta 2008 na spletnem naslovu http://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_development
43. Wilson, R. (1997). *Economics, ethics and religion: Jewish, Christian and Muslim economics thought*. New York: New York University Press.
44. Woodbury, D. *Economic Systems*. Najdeno 16. maja 2008 na spletnem naslovu <http://www.answers.com/topic/economic-system-1?cat=biz-fin>

PRILOGE

Priloga 1: BDP per capita v državah z največjim deležem kristjanov in državah z največjim deležem muslimanov v letu 2007

	KRŠČANSKE DRŽAVE	IMF	MUSLIMANSKE DRŽAVE	IMF
1.	San Marino	?	Mavretanija	931
2.	Romunija	7.697	Somalija	?
3.	Armenija	2.297	Zahodna Sahara	?
4.	Grčija	28.273	Maldivi	3.040
5.	Moldavija	1.248	Afganistan	323
6.	Malta	18.088	Alžirija	3.825
7.	Venezuela	8.596	Turčija	9.629
8.	Bolivija	1.342	Jemen	972
9.	Paragvaj	1.802	Maroko	2.389
10.	Bahamsko otočje	19.781	Iran	4.149
11.	Ukrajina	3.046	Tunizija	3.398
12.	Belorusija	4.641	Komori	691
13.	Ekvador	3.218	Libija	9.372
14.	Sejšeli	8.581	Irak	?
15.	Kolumbija	3.611	Pakistan	909
16.	Grenada	5.571	Jordanija	2.795
17.	Kostarika	5.905	Senegal	910
18.	Argentina	6.606	Džibuti	1.099

Vir: International Monetary Fund [World Economic and Financial Surveys], 2008.

Priloga 2: Vrednosti indeksa ekonomske svobode v državah z največjim deležem kristjanov in državah z največjim deležem muslimanov v letu 2007

	KRŠČANSKE DRŽAVE	VREDNOST INDEKSA	MUSLIMANSKE DRŽAVE	VREDNOST INDEKSA
1.	San Marino	?	Mavretanija	55,0
2.	Romunija	61,5	Somalija	?
3.	Armenija	70,3	Zahodna Sahara	?
4.	Grčija	60,1	Maldivi	?
5.	Moldavija	58,4	Afganistan	?
6.	Malta	66,0	Alžirija	55,7
7.	Venezuela	45,0	Turčija	60,8
8.	Bolivija	53,2	Jemen	52,8
9.	Paragvaj	60,5	Maroko	56,4
10.	Bahamsko otočje	71,1	Iran	44,0
11.	Ukrajina	51,1	Tunizija	59,3
12.	Belorusija	44,7	Komori	?
13.	Ekvador	55,4	Libija	38,7
14.	Sejšeli	?	Irak	?
15.	Kolumbija	61,9	Pakistan	56,8
16.	Grenada	?	Jordanija	63,0
17.	Kostarika	64,8	Senegal	58,2
18.	Argentina	55,1	Džibuti	52,3

Vir: The Heritage Foundation [Index of Economic Freedom], 2008.

Priloga 3: Vrednosti indeksa koruptivnosti v državah z največjim deležem kristjanov in državah z največjim deležem muslimanov v letu 2007

	KRŠČANSKE DRŽAVE	VREDNOST INDEKSA	MUSLIMANSKE DRŽAVE	VREDNOST INDEKSA
1.	San Marino	?	Mavretanija	2,6
2.	Romunija	3,7	Somalija	1,4
3.	Armenija	3,0	Zahodna Sahara	?
4.	Grčija	4,6	Maldivi	3,3
5.	Moldavija	2,8	Afganistan	1,8
6.	Malta	5,8	Alžirija	3,0
7.	Venezuela	2,0	Turčija	4,1
8.	Bolivija	2,9	Jemen	2,5
9.	Paragvaj	2,4	Maroko	3,5
10.	Bahamsko otočje	?	Iran	2,5
11.	Ukrajina	2,7	Tunizija	4,2
12.	Belorusija	2,1	Komori	2,6
13.	Ekvador	2,1	Libija	2,5
14.	Sejšeli	4,5	Irak	1,5
15.	Kolumbija	3,8	Pakistan	2,4
16.	Grenada	3,4	Jordanija	4,7
17.	Kostarika	5,0	Senegal	3,6
18.	Argentina	2,9	Džibuti	2,9

Vir: Transparency International [Corruption Perceptions Index 2007], 2008.